

Tvärskogs begravningsplats

Vård- och underhållsplan, 2014

Åsa Eriksson Green, Åsa Jakobsson, Emelie Petersson och Tony Svensson

Regionmuseet
Kristianstad

Landsantikvarien i Skåne

Rapport 2014:63

© Regionmuseet Kristianstad/Landsantikvarien i Skåne, 2014

www.regionmuseet.se

Dnr: K12.30-245-1312, 1040

Text: Åsa Eriksson Green, Åsa Jakobsson, Emelie Petersson och Tony Svensson

Foto: Åsa Eriksson Green, Åsa Jakobsson, Emelie Petersson och Tony Svensson

Kartproduktion: Åsa Eriksson Green, Emelie Petersson och Tony Svensson

Formgivning: Anna Rabow och Catherine Svensson

Granskning: Regionmuseet Kristianstad/Landsantikvarien i Skåne

Häradskartan ur allmänt kartmaterial, ©Lantmäteriet, Gävle. Dnr 507-99-502

Innehåll

Innehåll.....	3
Inledning.....	5
Bakgrund	5
Mål och syfte	5
Metod	6
Lagskydd för kultur- och naturmiljö.....	7
Kulturhistorisk bakgrund	8
Tydinge samhälle och Tvärskogs begravningsplats.....	9
Kyrkogårdens historik.....	9
Beskrivning av begravningsplatsen.....	17
Omgivningar.....	18
Begravningsplatsens begränsning.....	18
Grindar.....	19
Struktur – gångar och terrasserings.....	20
Växtlighet.....	22
Belysning.....	22
Sittbänkar.....	23
Servicestationer.....	23
Parkeringsplatser.....	23
Byggnader.....	23
Växt- och djurliv	24
Kvartersbeskrivning.....	24
Kyrkogårdens kulturhistoriska värden	36
Värdebeskrivning	37
Karaktärsdrag.....	37

Kulturhistoriska värden	38
Biologiska värden	39
Vård av kulturhistoriska värden	40
Åtgärdsbehov på Tvärskogs begravningsplats	41
Generella riktlinjer	43
Målsättning och utveckling.....	44
Källmaterial	45
Litteratur	45
Otryckta källor	45
Muntliga uppgifter.....	45
Internet	45

Fristående dokument

- Bilaga: Rekommendationer för vård- och underhåll
- Bilaga: Urval av kulturhistoriskt värdefulla gravplatser

Inledning

Vård- och underhållsplan för Tvärskogs begravningsplats är utförd av Regionmuseet Kristianstad/Lands-antikvarien i Skåne på uppdrag av Tyringe pastorat. Fältarbetet utfördes under våren 2014 med påföljande rapportskrivning. Inventering samt rapportskrivning har utförts av byggnadsantikvarierna Åsa Eriksson Green, Emelie Petersson, samt biologerna Åsa Jakobsson och Tony Svensson.

Begravningsplatsen skyddas enligt KML 4 kap som kyrkogård invigd före 1940. Vård- och underhållsplanen har utformats i enlighet med Kulturminneslagen och de föreskrifter som finns för 4 kapitlet samt gällande direktiv från Lund stift och Länsstyrelsen i Skåne.

I denna vård och underhållsplan ingår förutom huvudtexten två fristående bilagor; den ena utgör rekommendationer för vård och underhåll och den andra innehåller urval av kulturhistoriskt värdefulla gravplatser.

Bakgrund

År 2012 utkom föreskrifter till Kulturminneslagens 4 kapitel. Genom de nya föreskrifterna finns ett lagstadgat krav på en vård och underhållsplan. Riktlinjerna anger vissa krav på hur vård- och underhållsplanerna ska utformas:

- Ägare till kyrkobyggnader, kyrkotomter och begravningsplatser ansvarar för att en vård- och underhållsplan finns.
- Planen ska redovisa hur objekten ska vårdas och underhållas så att det kulturhistoriska

Fastighetsuppgifter

Objekt	Tvärskogs begravningsplats
Fastighetsbeteckning	Värgap 1:11
Socken	Finja
Kommun	Hässleholm
Stift	Lund
Landskap/län	Skåne
Fastighetsförvaltare	Tyringe pastorat
Areal	-
Totalt antal gravplatser	1536
Kistgravplatser	1356
Urngravplatser	180
Antal gravskötselavtal	175, återlämnade: 352

Begravningsplatsen består av en äldre och en nyare del. På den äldre delen finns kvarter A–I samt U och den nya delen omfattar kvarter N–P, R samt minnes- och askgravlund.

riska värdet inte minskas och deras utseende och karaktär inte förvanskas.

- Såväl sedvanligt underhåll som tillståndspliktiga åtgärder ska framgå av planen.
- Planen revideras med 10 års intervall.
- Länsstyrelsen ska ges möjlighet att yttra sig över planen.

Mål och syfte

Med bakgrund av kulturminneslagen samt föreskrifterna till kulturminneslagen är syftet med vård- och underhållsplanen är att lyfta fram och tydlig-

göra begravningsplatsens kulturhistoriska värden. Planen ska sedan ligga till grund för kyrkogårdsförvaltningens planering och skötsel. Målsättningen med arbetet är att begravningsplatsens värden ska bevaras. Genom vård- och underhållsplanen ska:

- Begravningsplatsen vårdas på bästa möjliga sätt så att de kulturhistoriska värdena säkerställs och utvecklas.
- Tillståndshandlingen för såväl kyrkogårdsförvaltningen som länsstyrelsen underlättas.

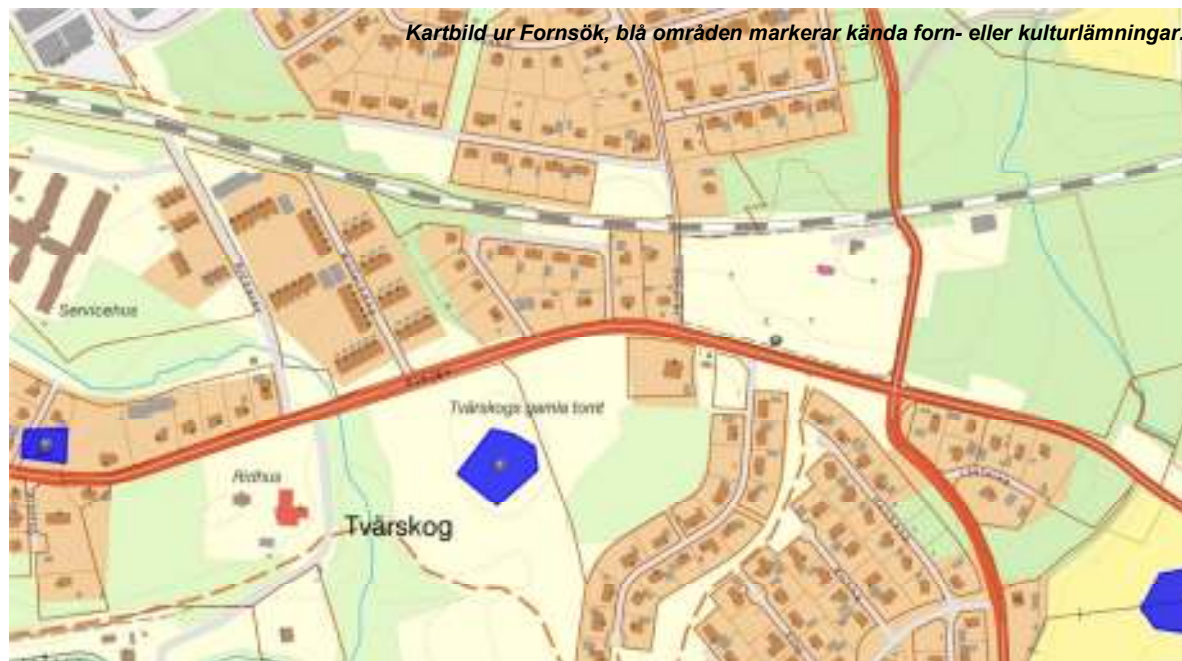
- Förvaltningen få en vägledning i det konkreta vårdarbetet med riktlinjer och prioriteringar.
- De kulturhistoriska värdena för kyrkogårdsbesökare och allmänheten tydliggörs.

Utformandet av vård- och underhållsplanen har också gjorts i enlighet med gällande direktiv från Lunds stift och Länsstyrelsen angående planens omfattning och innehåll

Metod

Vård- och underhållsplanen innehåller två huvudkapitel uppdelat på en **kunskapsdel** och en **vård- del**. En trädvårdsplan ingår som en delfördjupning av vård- och underhållsplanen och denna presenteras i ett fristående dokument.

I **kunskapsdelen** som omfattar följande rubriker; *Kulturhistorisk bakgrund*, *Beskrivning av begravningsplatsen* och *Kyrkogårdens kulturhistoriska värden* beskrivs begravningsplatsens historia, dess nuvarande uppbyggnad och vilka kulturhistoriska värden som detta ger uttryck för. Historiken grundar sig på arkiv- och litteraturstudier, framför allt kyrkogårdsarkivet hos församlingen samt annan tillgänglig litteratur, kartor och ritningsmaterial. Nulägesbeskrivningen av begravningsplatsen omfattar begravningsplatsen innanför sina yttre kringgårdningar. Inom detta område har byggnader, gångsystem, gravkvarter, gravplatser och gravvårdar samt växt- och djurliv inventerats och beskrivits. Efter respektive kvartersbeskrivning förtydligas områdets bärande delar i en punktlista med karaktärsdrag.

Dessa punkter utgör tillsammans med beskrivningen av begravningsplatsens historik och de fysiska anläggningarna underlag till en beskrivning av begravningsplatsens kulturhistoriska värden.

Kunskapsdelen med historik, nulägesbeskrivning samt värdebeskrivningen utgör underlag till **vård- delen** vilken omfattar rubrikerna *Vård av kulturhistoriska värden* samt *Målsättning och utveckling*. I denna del har förslag till vårdåtgärder formulerats beroende av de, för begravningsplatsen specifika, kulturhistoriska värdena. Vård- och underhållsplanen redogör också för sedvanligt löpande underhåll.

Pastoratets medverkan i arbetet med vård- och underhållsplanen summeras i deras tankar kring det

vidare arbetet med och utveckling av kyrkogårdsmiljön. Dessa tankar har formulerats i samband med möte och genom samtal och mailväxling mellan pastoratets representanter och rapportförfattarna.

Lagskydd för kultur- och naturmiljö

Lag (1988:950) om kulturminnen

Kyrkogården skyddas enligt *Kulturminneslagens 4 kap (11–14§§)* såsom kyrkligt kulturminne. Kyrkobyggnader, kyrkotomter och begravningsplatser tillkomna före 1940 får inte på något väsentligt sätt ändras utan tillstånd från länsstyrelsen. Detta gäller även vissa yngre kyrkobyggnader och begravningsplatser utvalda av Riksantikvarieämbetet.

För att få genomföra väsentliga förändringar som kan påverka det kulturhistoriska värdet behövs tillstånd från länsstyrelsen. Tillstånd krävs t.ex. för utvidgning, uppförande eller ändring av byggnader, murar, portaler eller andra fasta anordningar samt större förändring av plantering, trädbestånd och beläggning av gångar. Till fast anordning hör murar, portaler, fasta hägnader, staket, häckar, träd, dammar samt enskilda gravplatser av kulturhistoriskt värde som tillfallit upplåtaren. Enskilda gravanordningar såsom gravvårdar, staket eller stenramar utgör en del av kyrkogårdens helhet och karaktär. Länsstyrelsen ger besked om vad som behöver tillståndsprövas.

Vägmärket som står i anslutning till den sydvästra entrén utmed Finjavägen är registrerat

som fornlämning nummer 22:1 i Finja socknen och skyddas enligt *Kulturmiljölagens 2 kap.*

Miljöbalk 1998:808

Alléer på kyrkogården, det vill säga enkla eller dubbla trädrader om minst fem lövträd kan omfattas av biotopskyddsbestämmelserna i *Miljöbalken 7 kap (11§)*. Bestämmelserna gäller alléer utmed vägar, tidigare vägar och även alléer som finns i ett övrigt öppet landskap. Stenmurar vid begravningsplatser och kyrkotomter, i direkt anslutning till jordbruksmark, omfattas också av biotopskyddsbestämmelserna. I de fall där det finns fridlysta arter på kyrkogården gäller *Artskyddsförordningen (2007:845)*. Länsstyrelsen kan lämna besked om dispens krävs vid åtgärder.

Kulturhistorisk bakgrund

Tyringe samhälle och Tvärskogs begravningsplats

Tyringe skall finnas omnämnt i skrift under 1300-talet och bestod på 1600-talet av fyra hemman som tillhörde Finja socken. Under 1800-talets senare del växte Tyringe snabbt som ett stationssamhälle längs järnvägen mellan Hässleholm och Helsingborg. Tyringe badanstalt och sanatorium samt ett flertal industrietableringar har präglat samhället sedan 1900-talets början.

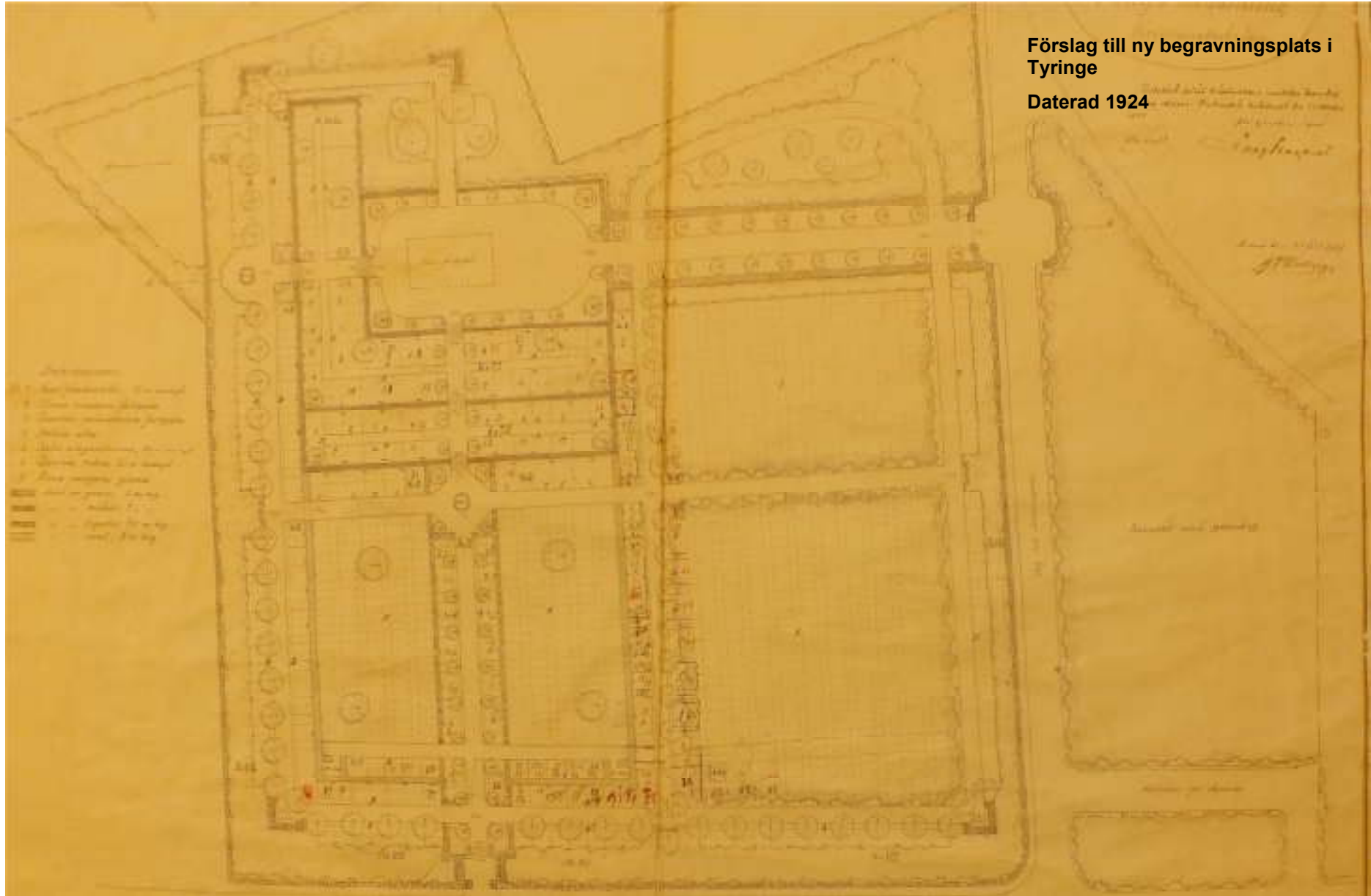
Sanatoriet donerade tomten där Tyringe kyrka uppfördes under 1920-talet. Därtills hade den närmast belägna gudstjänstlokalen varit kyrkan i Finja. Begravningsplatsen anlades senare, i den östra delen av Tyringe, längs den gamla landsvägen mellan Tyringe samhälle och Finja by.

Marken till begravningsplatsen erhöll församlingen, enligt muntlig uppgift, genom donation från en intelligande gård. På ekonomiska kartan här till höger har gården beteckningen 1:20 och ligger sydväst om begravningsplatsen. Den mörkare rosa delen är den ursprungliga som anlades först och den ljusare delen ianspråktogs först i ett senare skede. I samband med detta revs det bostadshus som låg på marken och som kan ses på kartan. Byggnaden hade uppförts som en undantagsbostad åt de tidigare brukarna av gården (1:20)

Kapellet på Tvärskogs begravningsplats byggdes efter ritningar av arkitekt Eiler Graebe. Ritningarna är daterade 1935.

Överst till höger ses häradsekonomiska kartan från 1926–34. Tyringe kyrka liksom Tvärskogs begravningsplats har markerats i avvikande färgsättning. På kartbilden under, ekonomiska kartan från 1971–72, ses med mörkare färgläggning den ursprungliga delen samt till denna utvidgad, ljusare färgläggning.

Kyrkogårdens historik

Äldsta delen

I Tyringe församlingsarkiv finns ett ritningsförslag till ny begravningsplats i Tvärskog. Handlingen är daterad 1924 och avbildar den östra, äldsta, delen. Utseendet som kartbilden visar stämmer till stora delar överens med dagens. Se bild på föregående sida.

Terrasserna i anslutning till kapellet tillsammans med gångsystemet är de mest påtagligt överensstämmande bitarna men även kvarter U:s organiska form och uppdelningen i två separata ytor i den östra delen av begravningsplatsen har samma utseende idag. Trädraden utmed landsvägen samt utmed den västra gränsen utgjordes enligt kartan ovan av lönnar, inne i dagens kvarter E och F stod fyra ekar. Allén fram till kapellet utgjordes av almar, vilket också stöds av ett fotografi från 1980-talet. Allén fram till kapellets östra entré utgjordes också av almar. Trädraden utmed dagens kvarter C och K bestod av lönnar, en rest av denna trädrad återstår idag i form av fem träd. Häcksorterna utgjordes av gran, liguster, måbär och oxel, de två sistnämnda sorterna återfinns inom anläggningen än idag. Uppe på terrasserna framför kapellet planerades för åtta björkar.

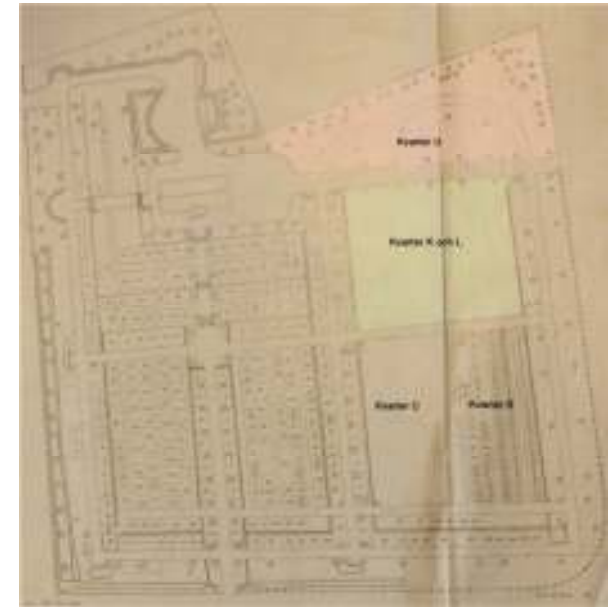
Under 1920-talet skapades alltså förutsättningarna för hur begravningsplatsen skulle utvecklas, hur uppbyggnaden skulle se ut och hur terrängen skulle användas. De senare anlagda kvartererna ansluter till denna ursprungliga plan.

Begravningsplatsen förblev relativt oförändrad fram till 1951, se kartbild här intill. Ytterligare gravplatser hade då tillkommit i kvarter B och D men stora delar var ännu outnyttjade. Kartorna från

1924 och 1951 överensstämmer väl med varandra. Häckplanteringar utgör en tydlig struktur som kompletterats med ytterligare häckar på ömse sidor om kvarter B, C, K, och L. Ett behov av att ianspråkta ytterligare kvarter kan skönjas. Samma år, 1951, framställs nämligen ett ritningsförslag för anläggande av terrasseringar på den nordöstra delen, se gul markering, av kyrkogården som stämmer väl överens med dagens utseende.

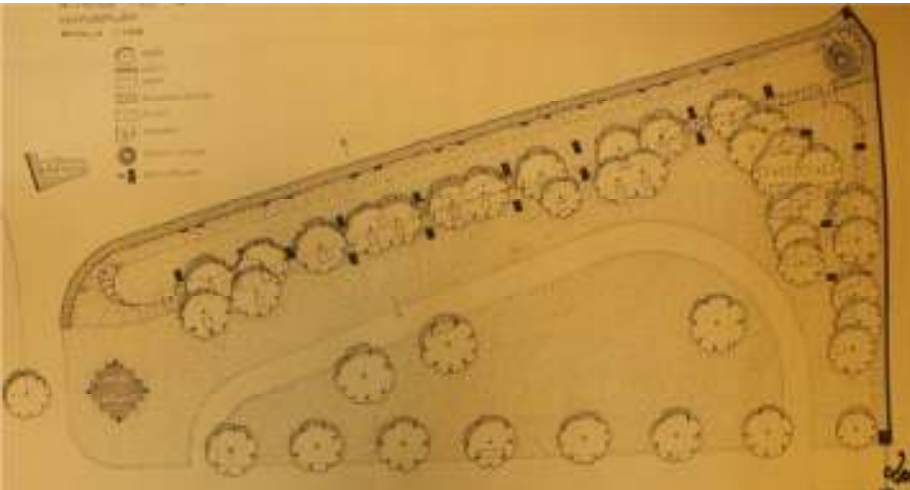
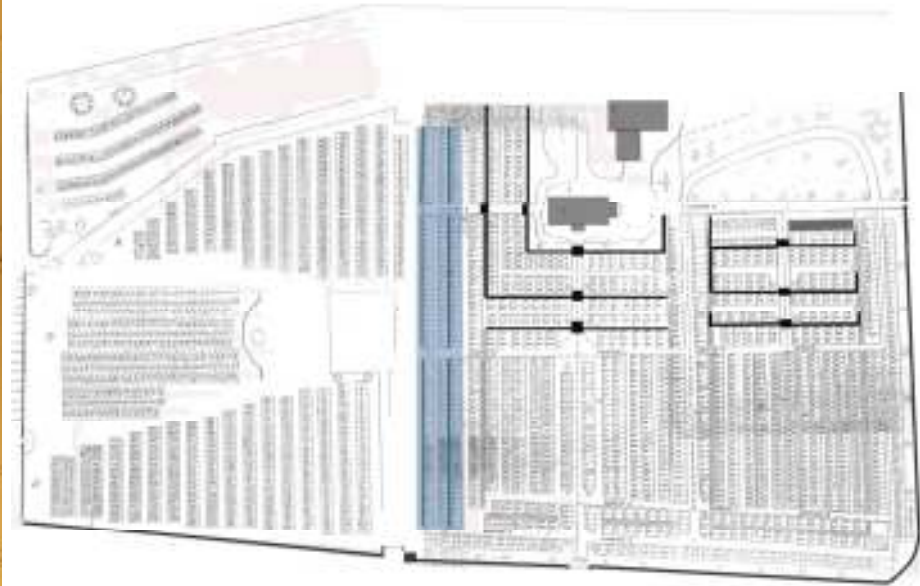
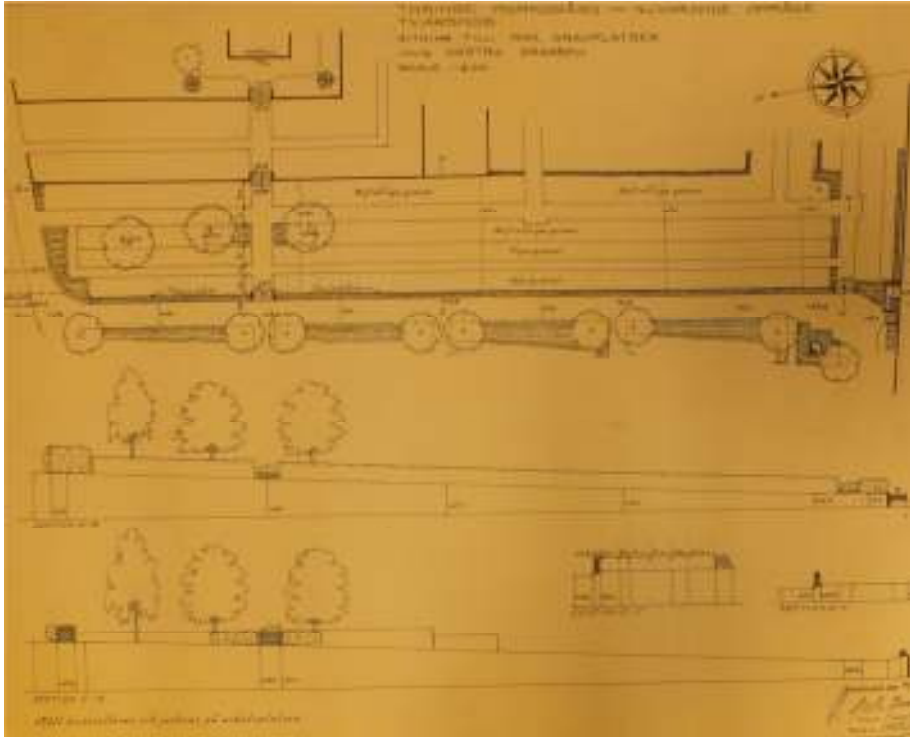
1961 tas ett ritningsförslag på klockstapel fram av Länsarkitektkontoret i Kristianstad. Förslag till bårhus framställs vid samma tid.

Ytterligare utvidgning är aktuell under 1960-talet och flera olika förslag framställs. De berör både mark norr om kapellet och väster om. 1968 tas ett förslag till anläggande av nya gravplatser utmed den dåvarande västra gränsen fram. Dessa är troligen de delar av kvarter H och G som idag genomfars av välväxta tujahäckar. Nästa del av begravningsplatsen som planeras är den nordöstra delen, se rosa markering, på kartan på följande sida. Ett ritningsförslag till en urnlund daterat 1969 stämmer väl överens med dagens utseende.

Högst upp: Avfotograferad ritning ur Tyringe församlingsarkiv. Karta upprättad 1951 över Tvärskogs begravningsplats. Färgillustrationerna är tillägg för att visa utbredningen på kvarter K, L och U.

Nedan: Foto troligen taget under tidigt 1980-tal med hamlade almar framför kapellet. Fotografi utlånat av Anna Petersson, vaktmästare.

Avfotograferade ritningar ur Tyringe församlingsarkiv. Ovan till vänster ses "ritning till nya begravningsplatser invid västra gränsen" från 1968. Idag ingår området i de västra delarna av kvarter F, G och H. Detta kan ses på gravkartan ovan där det blåa området markerar dessa kvarter. Intressant att notera med förslaget är valet av växtmaterial till häckarna vilket är tuja, ett växtmaterial som återfinns på platsen idag.

Nedan till vänster; förslag till umlund från 1969. Dagens kvarter U till störta delen överensstämmande med utseendet på platsen idag.

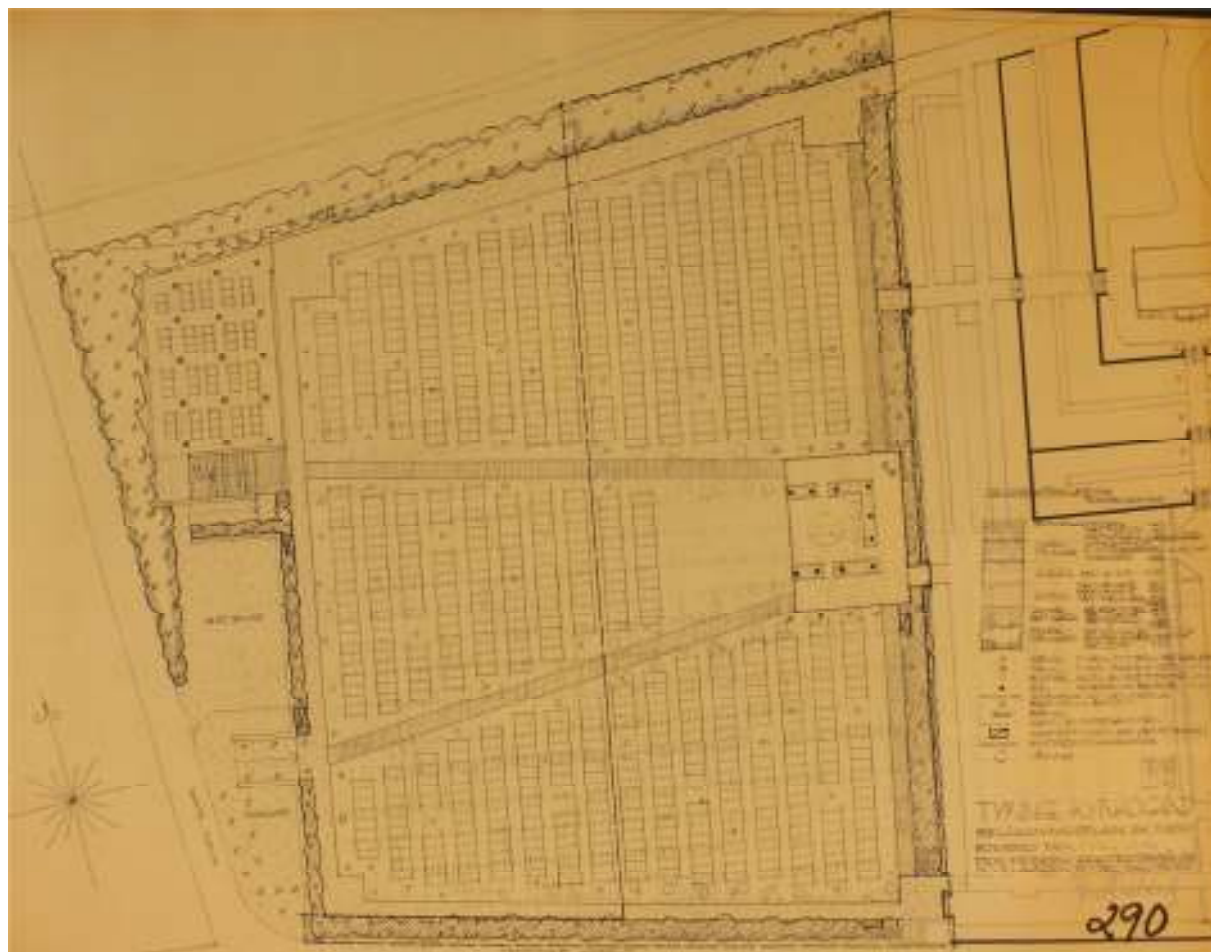
Båda förslagen är ritade av trädgårdsarkitekt Martin Krook.

Västra utvidgningen

Planerna på utvidgningen åt väster verkar ha tagit ny fart under 1970-talet då en illustrationsplan för området tas fram av Per Friberg och 1976 ritar han den fontän som finns på området idag. Redan i dessa första ritningar är kvarteren, likt idag, avsmalnande och kilformade. En tät grönska ramar in och markerar gräns mot omgivningen och inne i kvarteren fortsätter den rika grönskan med friväxande lövträd. Förslaget som det såg ut vid denna tid kan ses på den avfotograferade ritningen till höger. Delar av detta utseende kan härledas till dagens anläggning även om Per Friberg vidareutvecklade sin ursprungsidé och stora ingrepp har gjorts i den anläggning som blev resultatet genom avverkning och nyplantering under 2000-talet.

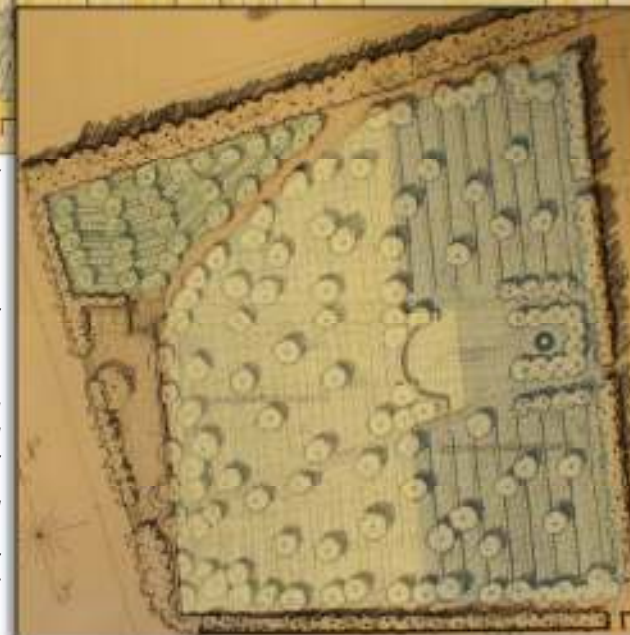
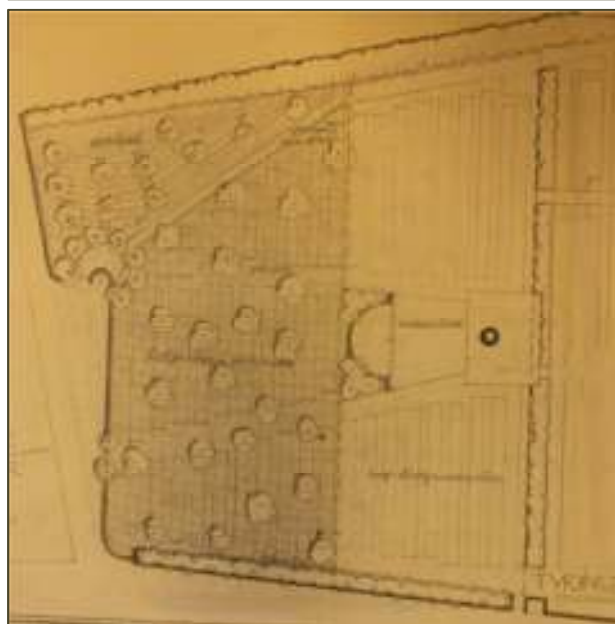
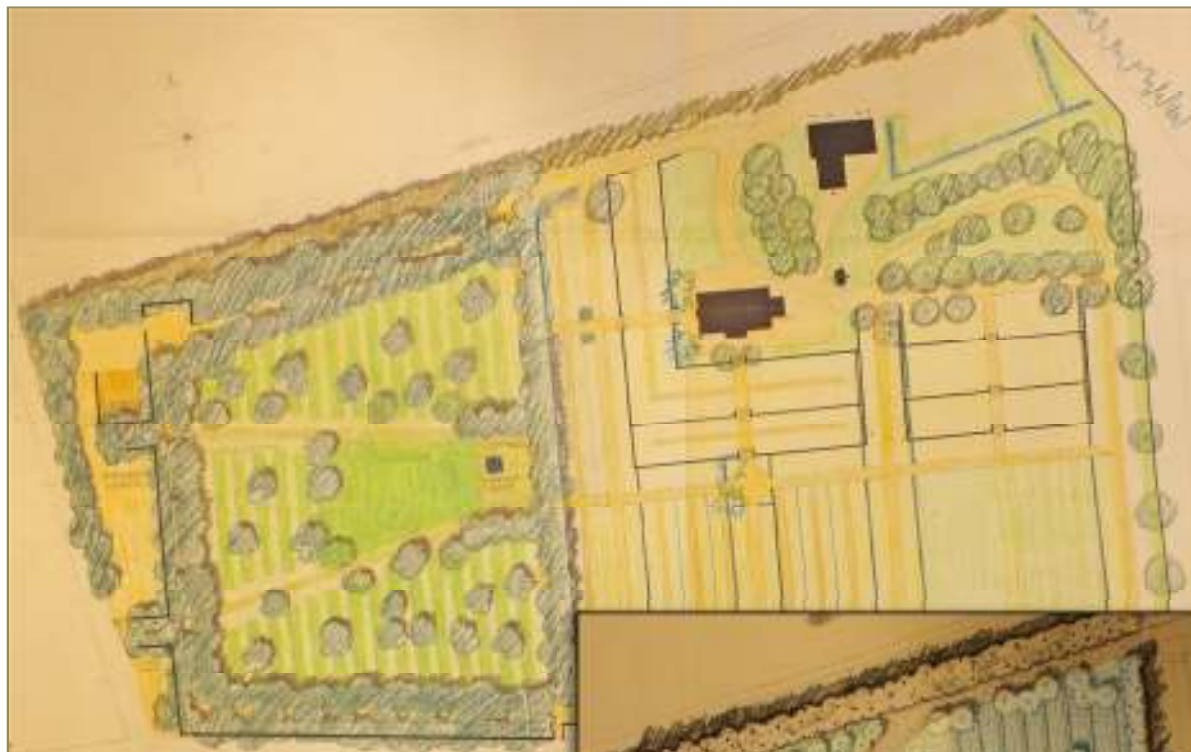
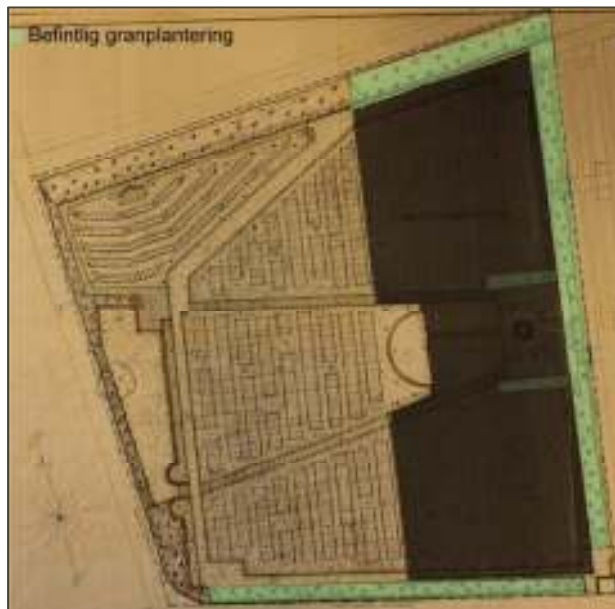
Den västra utvidgningen kom att anläggas i två etapper med början längst åt öster då ungefär en tredjedel av ytan togs i anspråk. Detta första skede omfattade området med fontän tillsammans med de östra delarna av dagens kvarter N och P. Framväxten beskrivs vidare i det kartmaterial som presenteras på följande sida. Fontänen tillverkades i sten och marken runt omkring belades med gäststen. Platsen för fontänen ramades in av en plantering med blodlönn. På fotografier från tiden strax efter anläggandet ses en rad av unga granar i gränsen till den äldre östra delen av begravningsplatsen. Granarna står mot en bakgrund av en tät mörkgrön häck, vilket bör vara den tujahäck som föreslogs på 1968-års ritning på föregående sida.

I nästa skede anlades minneslunden med en halvcirkelformad plantering av tuja tillsammans med resterande del av den nya utvidgningen. Planerna på hur dessa återstående delar skulle utför

mas kan följas genom flera ritningsförslag som framställs under tidigt 1980-tal. Vid denna tid fanns en plantering av granar utmed södra, östra och delar av den norra sidan. På sidan 15 finns flera fotografier av den nyligen anlagda västra delen vilka visar en anläggning som till utseendet följer Per Fribergs ritningsförslag.

En jämförelse mellan då och nu visar på en markant skillnad genom dagens avsaknad av grönska. Granhäcken som omslöt utvidgningen tillsammans med träd inne bland kvarteren togs ned vid mitten av 2000-talet. Nyplanteringar har gjorts med nytt växtmaterial och nya placeringar.

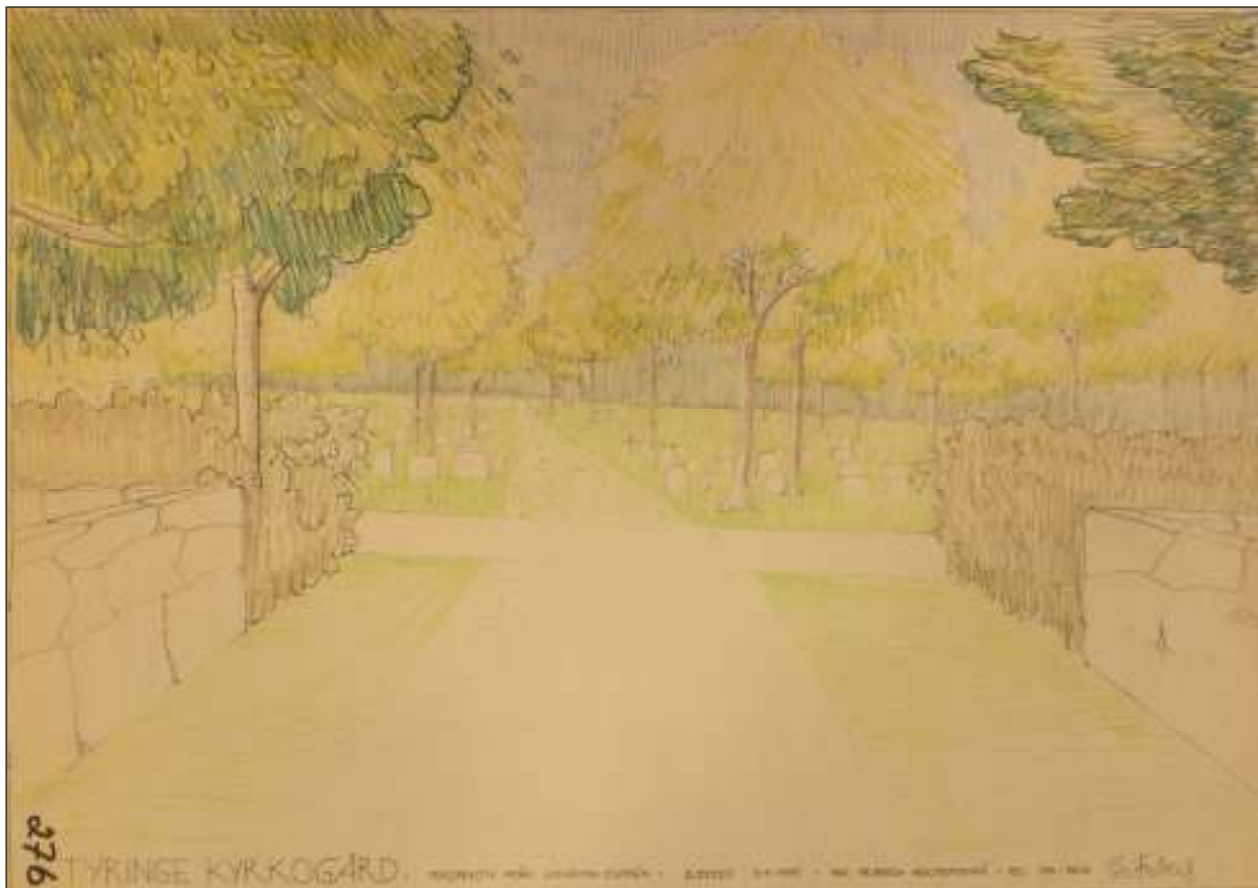
Ritningsförslag till anläggande av den västra delen av Tvärskogs begravningsplats signerade Per Friberg. En inramning av tät växtlighet tillsammans med en lummig grönska inne i kvarteren löper som en röd tråd genom de olika skissförslagen som finns i Tyringe församlingsarkiv.

Överst till vänster ses en beläggningsplan från 1983 där den mörklagda ytan avser redan anlagd yta. De gröna partierna (författarens tillägg) markerar var granplantering fanns vid denna tid. Bilden därunder är framställd senare samma år och på denna ritning har den västra entrén till begravningsplatsen fått den utformning, med trädkantad rundel, som den har idag. Den trädbevuxna urlunden har också utkristalliserats. Den västra delen anlades i två etapper vilket färgmarkeringarna på ritningen härintill avser illustrera. Det östra, mörka, partiet anlades först och därefter de ljusa och gröna områdena. Urlunden har fått en avvikande färgsättning då denna ianspråktogs först runt mitten av 1990-talet för gravsättning.

Den övre vänstra bilden bör vara tagen under slutet av 1970-talet och avbildar den nyligen anlagda fontänen på västra delen av begravningsplatsen. Notera granplanteringen med tujahäck i fonden. Originalet till fotografiet hänger i vaktmästeriets lokal. Övriga bilder har lånats ut av vaktmästare Anna Petersson. De nedre är tagna några år fram i tiden vilket kan ses på att granarna har växt till sig, notera björkgrenen som skymtar på den vänstra bilden. På bilden ovan har hela den västra delen anlagts, här ses formen på den ursprungliga halvcirkelformade tujahäcken liksom trädplanteringarna inne i kvarteren och uppe på ekbackens terrasseringar.

Per Friberg (1920–2014)

Landskapsarkitekt född 1920 i Helsingborg. Mellan åren 1943–63 studerade han på ett flertal institutioner, bland annat på KTH i Stockholm, Det Konglige Danske Kunst-akademi i Köpenhamn samt på Harvard University. Egen arkitektverksamhet startade han 1950. Han var under mer än 30 år verksam som lärare på bland annat Chalmers tekniska högskola samt Lunds tekniska högskola och blev sedermera professor i trädgårdskonst och naturvård vid Sveriges lantbruksuniversitet. I egenskap av professor var han med i omvandlingen och utvecklingen av landskapsarkitektutbildningen i Sverige. Per Friberg var mycket engagerad under sin karriär både i föreningar och som författare till artiklar och under 1960- och -70-talen framträdande inom ämnesområdet som deltagare i tävlingar, debatter och konferenser. Han var en uppskattad landskapsarkitekt och vann flera priser med sina tävlingsbidrag.

Källor

Tillgänglig dokumentation över Tvärskogs kyrkogård är relativt knapphändig. Ritningsmaterialet i rapporten är hämtat ur Tyringe församlingsarkiv. Kartor ur allmänt kartmaterial, Lantmäteriet. Kyrkogårdens utbredning och förhållande till omgivningarna kan följas i kartmaterialet över Tyringe.

Detta finns tillgängligt via Lantmäteriets söktjänst Historiska kartor.

I Tyringe församlingsarkiv finns ritningar och planer som rör kyrkogården och dess framväxt, men sentida förändringar på kyrkogården är dåligt dokumenterade.

Fotografier från 1970–80-tal har lånats ut av vaktmästare Anna Petersson och kompletterar uppgifter från övrigt arkivmaterial.

Beskrivning av begravningsplatsen

Omgivningar

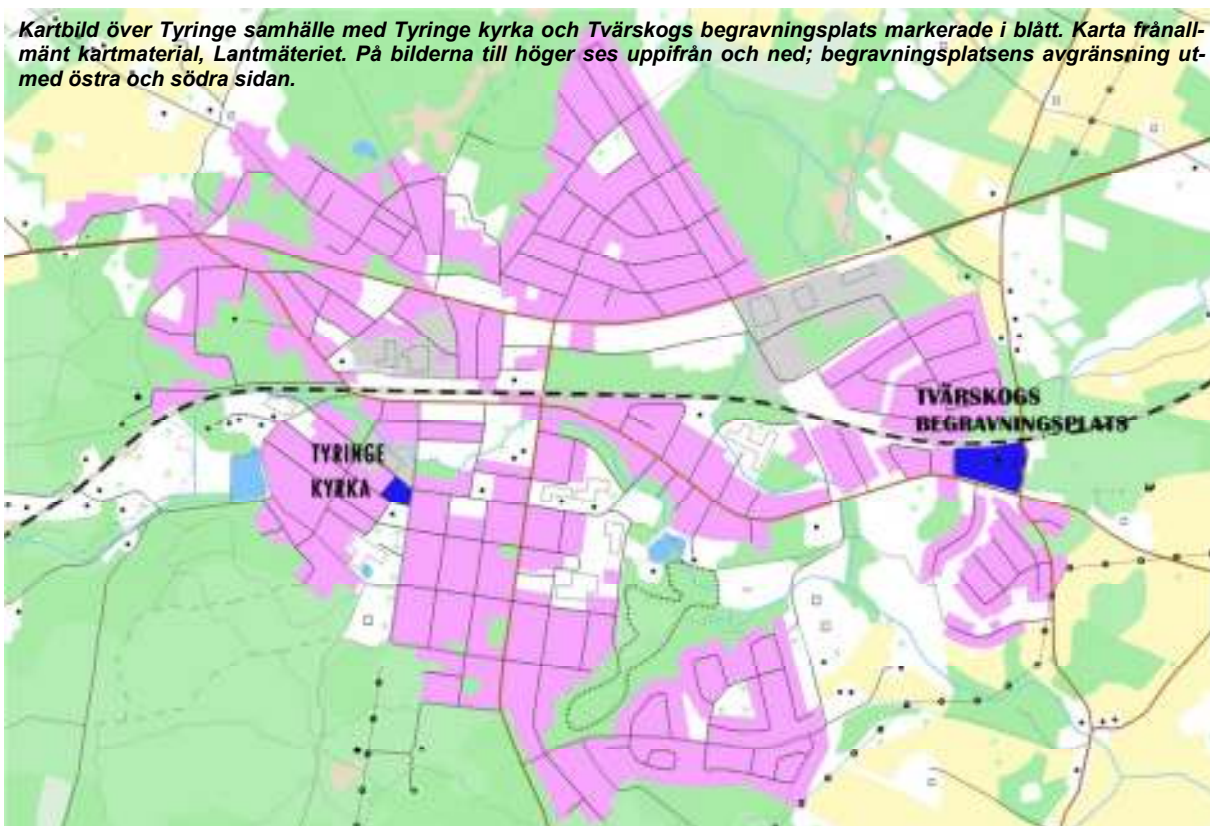
Tvärskogs begravningsplats ligger cirka 2 kilometer öster om Tyringe kyrka i den yttre delen av Tyringe samhälle. Belägen på en sluttning omgiven av järnvägen i norr, Augustenborgsvägen i öster, Finjavägen i söder och Auroragatan i väster. Trafiken är påtaglig genom tågen och främst Finjavägens men även Augustenborgsvägens jämna ström av bilar. Bostadsbebyggelse ligger söder och väster om begravningsplatsen. På den norra och östra sidan finns partier med skog.

Begravningsplatsens begränsning

Som nordlig gräns mot järnvägen är ett nätstaket. I västra delen av begravningsplatsen finns en stor rhododendronplantering i anslutning till staketet, denna övergår i en tujahäck som i begravningsplatsens östra del övergår i en häck av idegran. I öster löper en kallmur av natursten som i söder övergår i slåthuggen granit. Murarna döljs längs insidan av en gräsbevuxen jordvall. I väster utgör en häck av tuja gräns ut mot gatan. I söder, i anslutningen mellan muren längs den äldsta delen av begravningsplatsen och utvidgningen är en äldre milstolpe integrerad i muren. Denna är kallmurad av gråsten i ett enkelt förband med en avsmalnande form upptill.

I väster, söder och öster kompletteras muren respektive tujahäcken av en ojämn trädkrans av björk. I väster och längs den södra murens västra del är björkarna uppväxta. Övriga björkar är nyetablerade och mycket små.

Den östra gränsen utgörs av en kallmur i gråsten som mot söder övergår i en kallmur i slåthuggen granit som löper längs hela den södra sidan, se bilden till höger.

Grindar

Det finns fem entréer till begravningsplatsen för besökaren. I väster ansluter ett grindparti till en allé som leder fram till kapellet. Grindpartiet består av en dubbel, svartmålad järngrind med murade stolpar av kvaderhuggen granit med grov pärlfog av ett hårt bruk. Stolparna har pyramidala överliggare i samma material vilka kröns av svartmålade järnkors. Detta är en av två entréer som är samtida med den ursprungliga begravningsplatssanläggningen.

I söder återfinns ett likadant entréparti vilket ansluter till en grusgång, vid foten av den slänt som leder fram till kapellet. Området omedelbart innanför grindarna är omgivet av en låg stödmur och en trappa av granit som ansluter till begravningsplatsen. Detta är en av två entréer som är samtida med den ursprungliga begravningsplats-anläggningen.

Längs den södra sidan finns ännu en entré som ansluter till den utvidgade delen av begravningsplatsen. Grinden är en svartmålad järngrind i samma modell som de övriga grindarna, med stolpar av granit med finhuggna kanter och rakt avslut.

Längs begravningsplatsens östra sida finns två entréer. Den södra består av en enkel svartmålad järngrind av samma modell som övriga grindar. Grindstolparna är gjorda av metall som är omålade. Strax norrut finns ännu ett entréparti med en dubbel svartmålad järngrind med likadana stolpar av omålade metall. Grindbladen är olikstora med ett smalare, öppningsbart parti för gångtrafikanten.

Den övre bilden till vänster samt bilden under denna visar de två äldsta huvudingångarna till begravningsplatsen med likartad utformning. Den nedre bilden till vänster visar den sydöstra entrén till den utvidgade delen av begravningsplatsen. I förgrunden syns den milstolpe på stenröse som är en integrerad del i begravningsplatsens mur. De två övre bilderna till höger visar entrépartierna längs begravningsplatsens östra sida. Dessa har, till skillnad mot övriga entrépartier, grindstolpar av stål istället för sten.

Struktur – gångar och terrasseringar

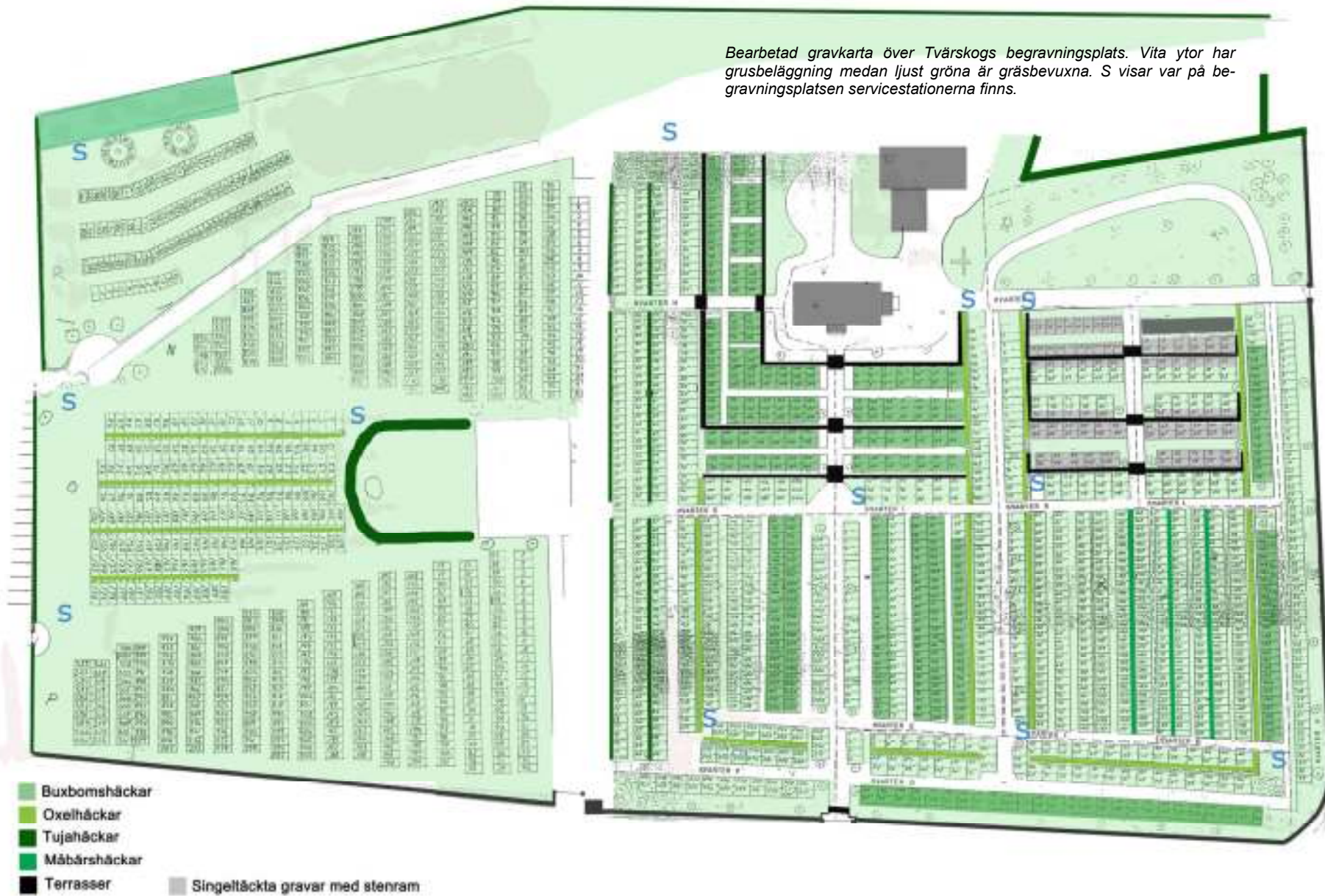
Grovt indelat består begravningsplatsen av två delar: den ursprungligen anlagda under sent 1920-tal, östra delen, samt den efter 1970-talet i etapper utvidgade västra delen. Den ursprungliga delen har en i huvudsak klassisk rätvinklig struktur som byggs upp av ett grusat gångsystem, förstärkt av häckar, trädrader och alléer. Anläggningen är asymmetrisk med kapellet som centrum, förskjutet till områdets nordöstra del. Två grusade huvudgångar leder från huvudentréerna fram till kapellet och ansluter till dess södra respektive västra ingångar. Grusade gångar ger även struktur till de omgivande gravkvarteren. För att anpassa begravningsplatsen till en sluttande tomt är delar av området terrasserat i fyra nivåer. Terrasseringarnas stödmurar är gjorda av kallmurar av natursten med symmetriskt placerade trappor i samma material. Trapporna har enkla handledare av rundstål.

Den utvidgade delen har mer oregelbunden struktur och domineras av gräsbesädda ytor. En gång, stensatt med gatsten, löper i nord-sydlig riktning längs gränsen mot den äldre delen av begravningsplatsen. I begravningsplatsens norra del löper en grusad/sandad gång i väst-östlig riktning vilken avgränsas av gatsten längs med gräsmattan

Bilden överst till vänster visar korsningen Finjavägen-Augustensborgsvägen i begravningsplatsens sydöstra hörn. Överst till höger syns begravningsplatsens sydvästra hörn i korsningen Finjavägen-Auroravägen. På mittersta raden visas till vänster en utblick från begravningsplatsens södra gräns längs en trädrad i riktning mot kapellet. Till höger om denna bild syns terrasseringarna som leder upp till kapellet. Den nedre bilden till vänster visar begravningsplatsens nordöstra del med tujahäck till vänster i bild och trädrad av kastanj i riktning mot entrén. Bilden längst ner till höger visar en utblick från kapellet söderut över terrasseringarna och de södra kvarteren längs Finjavägen.

Bearbetad gravkarta över Tvärskogs begravningsplats. Vita ytor har grusbeläggning medan ljus gröna är gräsbevuxna. S visar var på begravningsplatsen servicestationerna finns.

Växtlighet

Som tidigare nämnts kompletteras staket och mur med en trädkrans av björk med stor variation i ålder och storlek kring tre av begravningsplatsens sidor. Trädkransen har luckor. Alléer markerar huvudgångarna till kapellet från västra respektive sydvästra entréerna. Den södra allén består av kastanjeträd och den sydvästra allén av lönn (skir sort).

Enkla trädrader markerar huvudgångar både inom den ursprungliga och den utvidgade delen. Trädslagen varierar med t.ex. lönn och björk på den äldre delen samt björk och avenbok inom utvidgningen. I begravningsplatsens nordöstra hörn växer oregelbundet planterade ekar. Regelbundet planterade träd förstärker också strukturen i de terrasserade delarna av begravningsplatsen.

I nordost avskärmar en tät och välvuxen tujahäck begravningsplatsen från parkering och serviceytor. En liknande häck utgör inramning av bl.a. oxel, tuja och avenbok i syfte att avgränsa gravkvarteren från varandra. På den utvidgade delen förekommer häckar av oxel och tuja.

På den äldre delen av begravningsplatsen förekommer buxbom som infattningshäckar kring gravplatser i kvarter A, D, F och E samt i de terrasserade delarna närmast kapellet. Dessa är markerade med mörk grön kulör på gravkartan på föregående sida. Terrasseringarnas stödmurar är på många håll överväxta med bland annat murgröna och klätterhortensia.

Belysning

Det finns tre modeller av belysningsarmaturer. På den äldre delen av begravningsplatsen finns två sorters lyktstolpar: en metallfärgad stolpe med rund

Bilden överst till vänster visar servicestationen i anslutning till terrasseringen vid kapellet, kvarter I. Överst till vänster är en utblick från kapellet åt sydväst och den senast utvidgade delen av begravningsplatsen. I mellersta raden visas till vänster en utblick från kapellet åt sydost. Bilden i mitten till höger visar gränsen mellan den äldre delen av begravningsplatsen och den senast utvidgade, markerad av en stensatt gång och dubbla rygghäckar av tuja. Bilden längst ner till höger visar en utblick från ekbacken i begravningsplatsens nordvästra hörn i riktning mot kapellet.

glaskupa och en svart lyktstolpe med modernt lykt-hus. På den utvidgade delen av begravningsplatsen är belysningen enhetlig med svarta lyktstolpar med moderna lykthus.

Sittbänkar

Det finns två snarlika modeller av sittbänkar utplacerade på begravningsplatsen. Båda har stomme av gjutjärn med sittyta och ryggstöd av brädor. Den ena gjutjärnstommen efterliknar ett grenverk, den andra har en enklare utformning.

Servicestationer

Stationerna är markerade med ett blått S på kartan på sidan 21.

Parkeringsplatser

Vid västra huvudingången finns en grusad parkering. Vid östra sidan av begravningsplatsen finns en asfalterad parkering. I begravningsplatsens nordvästra hörn, avgränsad från gravkvarteren med en stor tujahäck, med infart jämnas med järnvägen finns ännu en parkering som är delvis asfalterad.

Byggnader

Tvärskogs kapell

Byggnaden är uppförd på en gjuten grund med en fasad av mexitegel. Till den rektangulära byggnadskroppen ansluter lägre vapenhus i söder och öster. Dörrarna är klädda med plåt, en enkeldörr på den västra fasaden och dubbelportar på södra och östra fasaden. Trappor i röd granit. Fönstren är krysspröjsade och målade i en brun kulör. I gavelröset åt öster sitter ett kors och på motsvarande plats på den södra fasaden sitter ett kors tillsammans med

årtalet 1936. Taket är täckt med enkupigt tegel och har plåtbeslagning i koppar.

Ekonomibyggnad/bårhus

Byggnaden är uppförd på en gjuten grund med fasad av mexitegel. På den södra fasaden finns en plåtklädd dubbelport, övriga dörrar är vita trädörrar. Blyspröjsade brunmålade liksom vita fönster utan spröjs i bågen. Taket är täckt med enkupigt tegel och har plåtbeslagning i koppar. Byggnaden rymmer lokaler för vaktmästare samt ett bårhus.

Klockstapel

Klockstapeln utgörs av en öppen konstruktion av kraftiga fyrkantiga trästolpar under ett sadeltak täckt med stickor. Klockstapeln är målad i en svart kulör.

Till vänster ses klockstapeln som står placerad strax öster om kapellet. Byggnaderna tillsammans med klockstapeln ligger i den norra delen på en höjd i förhållande till omgivningen. Detta gör dem synliga från samtliga delar av begravningsplatsen. På övre bilden ses kapellet från söder. Ovan den plåtklädda porten står årtalet 1936 som markerar tillkomståret. På den vänstra bilden ses ekonomibyggnaden som rymmer kök och omklädningsrum för vaktmästare i en del och bårhus i den andra, den högra av de båda byggnadskropparna.

Växt- och djurliv

Begravningsplatsens träd, häckar och planteringar ramar in, skapar struktur och bidrar med grönska och livsrum för andra arter. Det finns sammanlagt 140 träd på begravningsplatsen. Huvuddelen av dem är relativt unga men björkarna i trädkransen, de beskurna lönnarna och de knuthamlade almarna är äldre. Dessa fungerar som hyreshus för många andra arter, särskilt de med ihåligheter. Även ett vanligt trädslag som björk härbärgerar många olika arter, till exempel skalbaggar. I hålen samlas organiskt material som bryts ner av insekter och med tiden bildas en kompostliknande massa som kallas mulm. Blanksvart trämyra, en art som signalerar höga naturvärden, finns vid flera av de äldre björkarna i trädkransen. Ekarna i kvarter R kommer på sikt att öka sitt naturvärde och bli viktiga livsmiljöer.

Djurlivet på Tvärskogs begravningsplats utmärks främst av olika fågelarter som rör sig mellan häckar, träd och gräsytor. Här finns vanliga arter som bofink, talgoxe, rödstjärt och sädesärta, men också gröngöling som är en mer sällsynt fågel inne i samhällen. En kombination av skogsmark och öppna ytor krävs för att den ska trivas. Fåglarna lockas till platsen i sökandet efter boplats och föda. Björkfrö, idegranens bär och frukterna hos tuja står bland annat på småfågelmennyn medan gröngölingen främst letar efter myror.

Fladdermössen är en mer osynlig grupp men det är troligt att de finns i anslutning till begravningsplatsen. Extra hänsyn krävs när det finns fladdermöss eftersom de är fridlysta, särskilt när det gäller förändringar i trädbeståndet.

Kallmuren längs östra gränsen är också en fin livsmiljö. I och med att den saknar murbruk

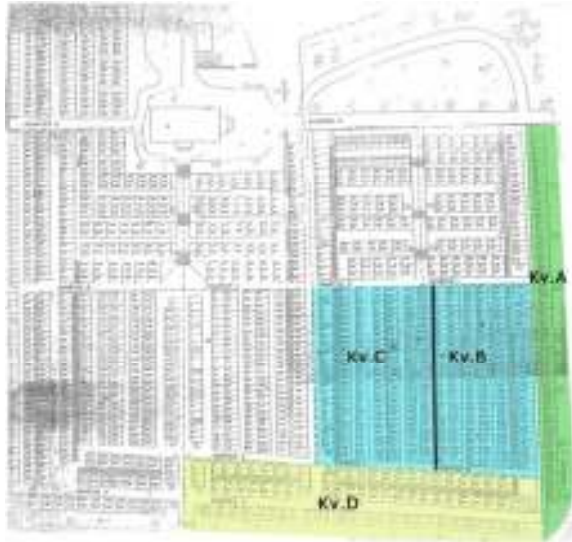
innehåller den gott om skrymslen och vrår och erbjuder samtidigt tillgång till föda för arter som livnär sig på insekter. Stenarna lagrar värme och på muren växer gott om mossor som trivs i skugga, men även några solberoende lavar och fetbladsväxter, stensöta och gul nunneört. Den sistnämnda är en förvildad och ganska sällsynt art, men som ibland finns på kyrkogårdar.

De grässlänter som täcker jordvallarna på insidan av murarna innehåller en viss variation av örter i svålen vilka kan erbjuda nektar och pollen i blomningstid. Ärenpris, prästkrage, gråfibbla, bergsyra, rölleka och olika klöverarter är några av dem. Flera fjärilsarter och andra insekter brukar vara knutna till dessa kärleväxter som är en rest av det ekologiska sammanhang som förr var så vanligt i betesmarker och ängar. I gravkvarterens gräsytor kan man även hitta styvmorsviol, ängsviol och förgätmigej.

Kvarteren närmast kapellet; G, H och I har intressanta egenskaper i form av terrasseringar, mycket sten och grusmaterial samt grönska vilket skapar en unik kombination av små livsmiljöer som lockar värmekrävande arter, inte minst insekter. Ensamlevande vildbin bygger gärna sina bohålor i sand- och grusgångar på kyrkogårdar eftersom den varma skyddade miljön passar dem. Ute i jordbrukslandskapet är det allt färre av sådana livsmiljöer.

Överst ett stamhål i en av trädkransens äldre björkar som är värdefull för många arter. Nederst en guldbagge som söker föda i grönskan vid en gravplats och i mitten syns gul nunneört.

Kvarter A sett från söder med kyrkogårdsmuren och björkraden till höger i bild. Björkarna som växer här gör detta till en skuggig del av begravningsplatsen.

Utmed den västra sidan av kvarteret finns ett antal singeltäckta gravplatser med kringgårdning av buxbom.

Kvarter A

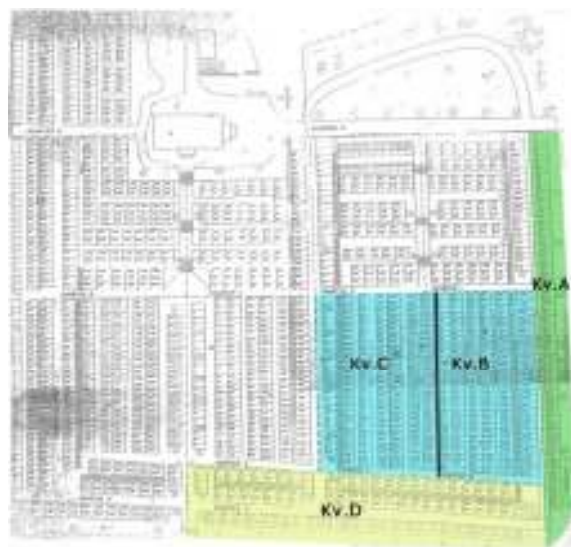
Kvarteret utgörs av en enkel rad med gravplatser utmed begravningsplatsens mur. I väster avgränsar en singelgång i rät nord-sydlig riktning och marken sluttar ned mot söder. Inom kvarteret finns lutande gravvårdar i gräsmatta. Dominerande stenmaterial är röd och grå granit. Flera gravplatser är tomma, främst i den norra delen. En trädrad med björkar står innanför kyrkogårdsmuren.

Kvarter A sett från norr.

Karaktersdrag för kvarter A:

- *Sluttande terräng.*
- *Gravvårdar i gräsmatta.*
- *Lutande gravvårdar, huvudsakligen grå och röd granit*
- *Trädrad av björkar*

Kvarter B och C

Kvarteren har tillsammans en kvadratisk form som på samtliga sidor omsluts av singelgångar. Utmed den östra och västra sidan avgränsas kvarteren av oxelhäckar och utanför dessa finns enkla rader med gravplatser. I väster utgörs dessa av enskilda vårdar i gräsmatta, undantaget en buxbom och singelgrav, och i öster av singelgravar med kringgårdning av buxbom.

Inne i kvarter B är marken gräsbevuxen och gravplatserna skiljs åt genom rygghäckar av måbärsbuskar. Gravvårdar från 1930-tal finns tillsammans med vårdar från 2000-talet. Planteringsytter finns i anslutning till cirka hälften av platserna. På stora ytor saknar gravplatserna vårdar. I kvarter D återstår endast en rygghäck på gränsen till kvarter B. Marken är gräsbevuxen och planteringsytter van-

Ovan ses vy mot söder ut över kvarter B med gräsbevuxna ytor som delas upp av måbärshäckar.

Grusgången längs västra sidan av kv. C. Måbärshäckarna ses uppe till höger i bild. Närmast i bild; kv. D.

ligt inslag. I östra delen blandas liggande och stående vårdar från 1950-talet och framåt. Bland de äldsta kvarvarande vårdarna är 7 av dessa över kvinnor och barn. I kvarterets västra del finns både liggande och stående gravvårdar i föresträdesvis grå och röd granit från 1960-talet och framåt.

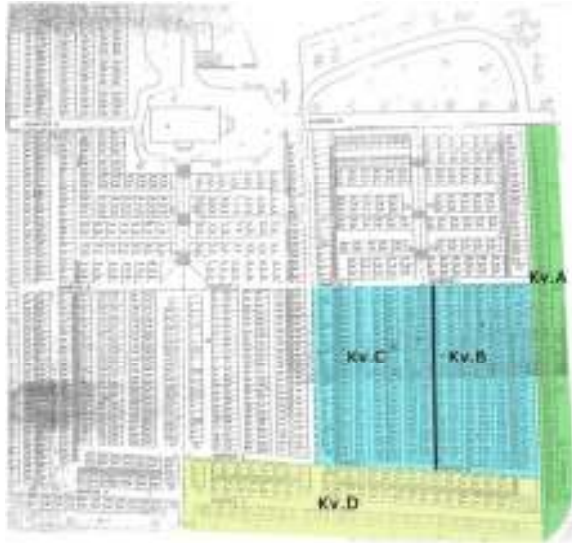
Kvarter B sett från sydost med oxelhäck och buxbomskringgårdade gravplatser närmst i bild

Vy ut över kvarter C mot söder.

Karakärdrag för kvarter B och C:

- Yttre gräns av oxelhäckar
- I den östra delen gräsytor med spridda gravvårdar
- Rygghäckar av måbär.

Kvarter D

Kvarter D sträcker sig i ett långsmalt band i söder, från östra kyrkogårdsmuren fram till mittgången upp till kapellets södra entré. Två parallella singelgångar löper genom kvarteret förbundna genom tre tvärgående huvudgångar. Utmed kyrkogårdsmuren längst i söder finns singelgravar med kringgårdning av buxbom. Här är vårdarna av stående typ, främst i grå och röd granit med planteringsytor i anslutning till värden. Närmast mittgången till kapellet har buxbom tagits bort invid ett par platser, överlag finns få platser som saknar gravvård. Norr om dessa platser står två rader med gravvårdar i gräsmatta åtskilda av ryggäckar av oxel. Tomma gravplatser återfinns främst i den östra delen i anslutning till oxelhäcken. Gravvårdar finns från 1930-talet och fram till 2000-talet, företrädesvis i grå och svart granit.

Kvarter D sett från öster följt av en närbild på några av de kvarvarande buxbomskringgårdningarna som finns utmed kvarterets södra sida.

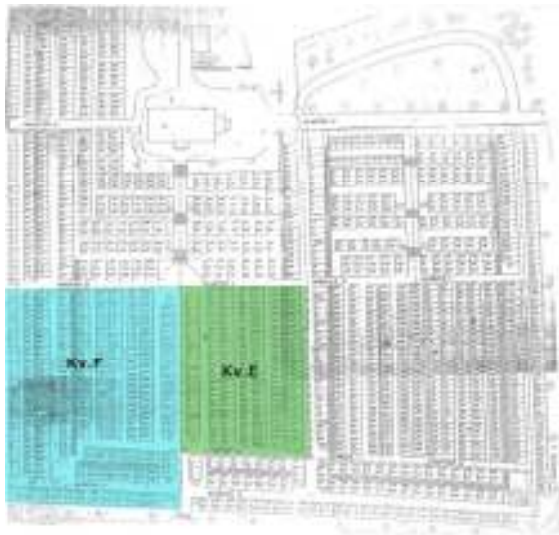

Bilderna visar den västra delen av kvarteret. Gravvårdar finns kvar men kringgårdningar av buxbom har tagits bort. Nedan ses ryggäck av oxel och gravstenar i anslutning till denna.

Karaktersdrag för kvarter D:

- Trädrad av björkar
- Buxbomskringgårdade singelgravar
- Gravvårdar i gräsmatta

Kvarter E sett från nordväst. Utanför i bild till höger finns mittgången upp till kapellet. Nedan ses en detaljbild av buxbomskringgårdade gravplatser utmed oxelhäcken i kvarterets östra del.

Bild över buxbomskringgårdade gravplatser i den östra delen av kvarteret nedan ses en vy över kvarteret. I förgrunden skymtar en av terrasserna i kvarter I.

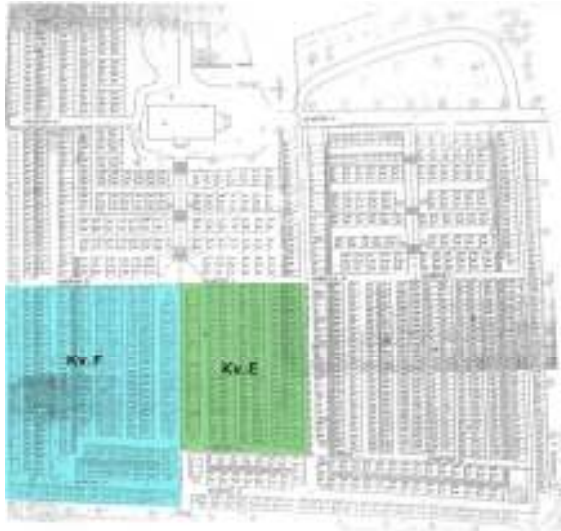
Kvarter E

Kvarter E har en stående rektangulär form och omsluts på samtliga sidor av singelgångar. Tvärs genom kvarteret löper tre singelgångar. Utmed den östra sidan står en oxelhäck. Inom kvarteret finns både stående och liggande gravvårdar i företrädesvis grå och svart granit. 1930–50-talskaraktär på vårdarna med polerad front med blåstrad dekor. Majoriteten av gravplatserna är singelgravar med kringgårdning av buxbom. Gravvård saknas på ett stort antal platser. Stadsegrönt finns endast i anslutning till två gravplatser.

Karakärsdrag för kvarter E:

- Östlig gräns av oxelhäck.
- Rätta singelgångar kantade av buxbomskringgårdade gravplatser

Kvarter F

Kvarter F avgränsas av kyrkogårdsmuren i söder, singelgångar i norr och öster samt en hög tujahäck i väster. I dess södra del är kvarteret likt kvarter D i uppbyggnad med den skillnaden att inga buxbomshäckar återstår utan här finns stående gravvårdar i gräsmatta med ett stort antal luckor. Vårdarna är från 1930-talet och framåt, föresträdesvis i svart och grå granit. I dess norra del är kvarter F en spegelvänd version av kvarter E som förlängts med ytterligare två rader med gravplatser i väster. Tvärs genom kvarteret löper fyra singelgångar. I väster står en oxelhäck och utanför denna ytterligare två häckar av tuja. Två tredjedelar av kvarteret utgörs av gravvårdar i gräsmatta övriga av singelgravar kringgårdade av buxbomshäckar. Majoriteten av vårdarna är stående från perioden kring 1950. Tomma ytor finns främst bland gravvårdarna i gräsmatta. I kvarterets västra del står två höga

Ovan ses vy över kvarter F mot nordost och nedan en närbild av den västra delen av kvarteret där singelgravar har lagts igen och kringgårdningar av buxbom har tagits bort.

I den västra delen av kvarter F står tre höga rygghäckar av tuja. Inne emellan dessa är marken gräsbevuxen. Få gravplatser är tomma och ett vanligt inslag är planteringsytor.

rygghäckar av tuja och utmed dessa gravvårdar från främst 1970-tal och framåt. Här finns enbart ett fåtal tomma gravplatser och planteringsytor invid flertalet. Vårdarna är nästan uteslutande stående och stenmaterialet främst grå och röd granit.

Karaktersdrag för kvarter F:

- Gräsbevuxna ytor.
- Gravvårdar i gräsmatta.
- Oxel- och tujahäckar.

Kvarter G, H och I

Kvarter I ligger utlagt på tre terrasser sydost om kapellet. I öster avgränsas kvarteret av en oxelhäck och utmed övriga sidor av singelgångar. Etagerorna åtskiljs genom kallmurar i obearbetad natursten delvis övervuxna med murgröna och klätterhortensia. Gravplatserna har singeltäckt yta och omgärdas av buxbomshäckar. Utmed stödmurarna är gravvårdarna stående och längst ut på terrasserna är de lutande. Gravvårdarna är från 1930-talet och framåt, dominerar gör 1950- och -60-talsvårdar. Tre singelgångar går genom kvarteret i öst-västlig riktning.

Kvarter G har formen av ett L som ligger nedanför kapellet i sydväst. Likt kvarter I är det i sin östra del utlagt på tre terrasser. Nedanför dessa fortsätter det sedan åt öster fram till 1970-talets utvidgning i väst

ter. I denna del står två höga rygghäckar av tuja och utmed dessa står gravvårdar från främst 1970-tal och framåt. Här finns enbart ett fåtal tomma gravplatser och planteringsytor invid flertalet. Vårdarna är nästan uteslutande stående och stenmaterialet främst grå och röd granit. Den östra delen av kvarteret är till uppbyggnad och innehåll lik kvarter I. på terrasserna finns endast ett par tomma gravplatser. Kvarter H har en kvadratisk form, utlagd strax

nordväst om kapellet och är innehållsmässigt en fortsättning på kvarter G.

Karaktersdrag för kvarter G, H och I:

- Terrassering.
- Murar beväxna med klätterväxter.
- Rätta singelgångar kantade av buxbomskringgärdade gravplatser.
- Västlig gräns av parallella höga tujabäckar med stående låga gravvårdar

Kvarter U

Kvarter U ligger i den nordöstra delen av begravningsplatsen och avgränsas i norr av en hög tujahäck. Gravplatser finns på en mindre slänt. Ytorna är gräsbevuxna och ett tiotal stora björkar står i gräsmattorna. Genom kvarteret löper en bred singelgång i en mjuk böj. Utmed tujahäcken finns stående gravvårdar med planteringsyta framför från 1970-talet och framåt och i slänten finns liggande gravvårdar från samma tid, dessa med planteringsytan ovanför själva vården. Röd och grå granit är de dominerande stenmaterialen.

Karakärsdrag för kvarter U:

- *Sluttande terräng.*
- *Gravvårdar i gräsmatta.*
- *Rik grönska i form av högväxta björkar och rygghäck av tuja.*

Ovan ses kvarter U från öster, tujahäcken med raden av stående gravvårdar, skymtar bakom björkarna. Närmst kameran raden med liggande vårdar som fortsätter in bland björkarna. Nedan ses den lummiga grönskan i den norra delen.

Kvarter U sett från kapellet med en trädrad av unga kastanjer närmast. Bakom dessa skymtar de liggande gravvårdarna invid björkarna. Nedan; ljus- och skuggspelet som björkarnas lövverk ger.

Kvarter K och L

Kvarteren har tillsammans en liggande rektangulär form utlagd på fyra etager. Utmed den östra och västra sidan avgränsas kvarteren av oxelhäckar och utanför dessa finns enkla rader med gravplatser. I väster utgörs dessa av enstaka vårdar i gräsmatta och i öster av singelgravar med kringgärdning av buxbom. Samtliga gravplatser följer samma utförande med singeltäckning och avgränsningar i form av sandstensskivor på högkant. Gravvårdarna är väl tilltagna lutande vårdar i företrädesvis grå och röd granit till övervägande del med inskription i metall. Vintergröna växter finns planterade på ett 20-tal gravplatser som formklippta cypresser, tujor eller buxbom i par om två. Gångytorna mellan gravplatserna är gräsbevuxna. Kvarteren innehåller stående gravvårdar i söder utmed stödmuren och i kvarteren utanför oxelhäckarna i öster och väster.

Etagerna skiljs åt av kallmurar i slåthuggen granit delvis övervuxna med mur gröna och klätter

Öster om oxelhäcken i kvarter L finns gravplatser kringgärdade av buxbom. I den norra delen har buxbom tagits bort. Nedan; kvarteren ligger utlagda på gräsbevuxna terrasser.

hortensia. De två kvarteren skiljs åt av en singelgång, i den nedre delen flankerad av fyra knuthamlade almar. Utmed gången finns tre trappor i slåthuggen grå granit med handledare av stålrör. Tomma gravplatser som saknar vård finns nästan uteslutande i de yttre östra och västra delarna av kvarteren, partiet med buxbomshäckar och det utanför oxelhäcken i väster.

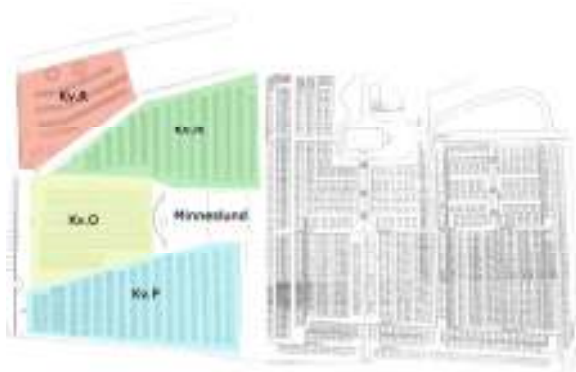

En del av terrassmurarna är helt eller delvis övervuxna med murgröna och klätterhortensia. Nedan ses gravplatsernas utseende med en sandstenskantad singelyta.

Karaktersdrag för kvarter K och L:

- Terrassering bevuxen med klättrväxter.
- Gräsbevuxna rätta gångar.
- Singeltäckta gravplatser kringgärdade av smala stenramar.
- Liggande gravvårdar med inskription av metall.
- Enhetligt med tydlig struktur.

Minneslund

Minneslundan utgörs i sin västra del av en gräsbevuxen yta som kringgärdas av en plantering av tuja. I fonden finns en stor natursten med inskription. I den östra delen av minneslundan finns en rektangulär yta belagd med gatsten. Centralt i denna står en fontän i natursten. Denna del ramar in av lönnar tillsammans med rhododendronbuskar. Här finns hållare för värmeljus.

Karaktersdrag för Minneslund:

- Skuggande träd
- Terrasseringar
- Gräsbevuxna ytor
- Moderna, fritt utformade gravvårdar.

Minneslund, bilder ovan: I den västra delen av minneslundan är marken belagd med gatsten. I dess mitt finns en fontän byggd i natursten och i anslutning till denna står sittbänkar placerade. Fontän och bänkar ramar in och avskiljs genom fyra planteringsytor med rhododendron.

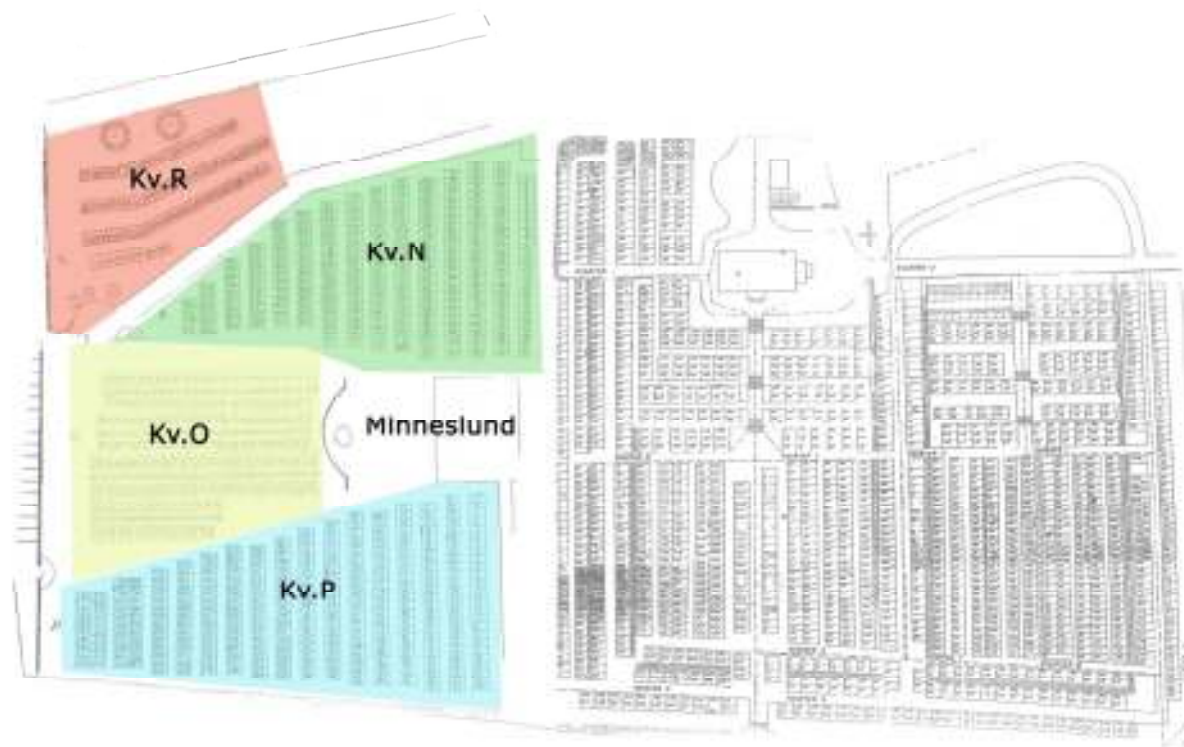
Askgravlund, bild till höger: Den ligger i en gräsbevuxen sluttning öster om kvarter R och utgörs av två terrasseringar med rund form. Murarna är byggda av gatsten.

Askgravlund

I sluttningen öster om kvarter R finns askgravlundan som anlades 2008, se ljusröd markering till vänster. Den utgörs av två runda planteringsytor uppbyggda av gatsten. Centralt i dessa står pelare i svart diabas. I anslutning till den västra av dessa står fyra ljushållare i svart metall. Mitt emellan rundlarna står en gravvård i diabas med inskriptionen *Askgravlund 2008*.

Kvarter N och P

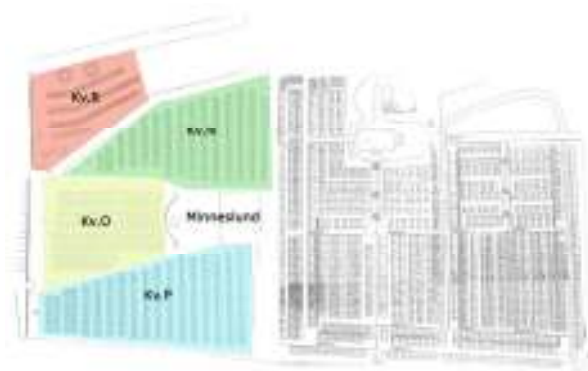
Kvarteten har båda en rektangulär form, avsmalnande åt väster. Utmed långsidorna i kvarter N står nyplanterade trädrader av avenbok och utmed med motsvarande placering i kvarter P står nyplanterade björkar. Marken i kvartererna är gräsbevuxen och i anslutning till gravvårdarna finns planteringsytor. Omkring ett 80-tal platser har städsegrön växtlighet. Gravvårdarna står i enkla rader med framsidan åt öster. Bland vårdarna dominerar röd och grå granit. Endast ett fåtal platser är tomma.

Karaktärsdrag för kvarter N och P:

- Öppna ytor utan avgränsande växtlighet i form av häckar eller större träd.
- Gräsbevuxna ytor.
- Låga rektangulära gravvårdar.

Marken är gräsbevuxen i kvarter N och P och gravvårdarna står i enkla rader. Den öppna karaktären gör ytan överblickbart oavsett var inom kvarteret betraktaren befinner sig.

Kvarter O

I kvarteret finns fyra häckar av oxel med öst-västlig sträckning. Gravstenar står utmed den nordligaste av rygghäckarna och gravsättning har påbörjats utmed den efterföljande. Gravvårdarna har ett modernt snitt med friare former och dekor. I anslutning till vårdarna finns planteringsytor och på omkring en handfull gravplatser finns städsegrön växtlighet.

Karaktersdrag för kvarter O:

- Rygghäckar av oxel
- Gräsbevuxna ytor.
- Gravvårdar med friare modern utformning.

Kvarter R

Ekbevuxen höjd där gravvårdarna omväxlande ligger och står på sluttningens avsatser. Överst är marken plan och här har två ytor för gravsättning anlagts genom rundlar i gatsten. Centralt i dessa står syrener

Marken mellan oxelhäckarna i kvarter O är gräsbevuxen. Fyran häckar finns totalt och gravsättning har skett utmed två av dessa.

Kvarter R är anlagt på en liten höjd med terrasseringar och bevuxen med ekar. Överst finns två begravningsytor anlagda i gatsten, se nedan.

Karaktersdrag för kvarter R:

- Gräsbevuxna terrasseringar.
- Skuggande träd.
- Gravvårdar med friare modern utformning.

planterade. I kvarterets nordvästra del finns en plantering med rhododendron. Gravvårdarna har ett modernt snitt med friare former och dekor. Uteslutande granit i olika kulörer.

Kyrkogårdens kulturhistoriska värden

Värdebeskrivning

För att kunna vårda begravningsplatsen som kulturmiljö och ta tillvara dess kulturhistoriska värden måste vi känna till dessa värden och vilka uttryck de tar i den fysiska miljön. Det beskrivande kapitlet samt redogörelsen för begravningsplatsens historiska utveckling ligger till grund för de värden som lyfts fram nedan.

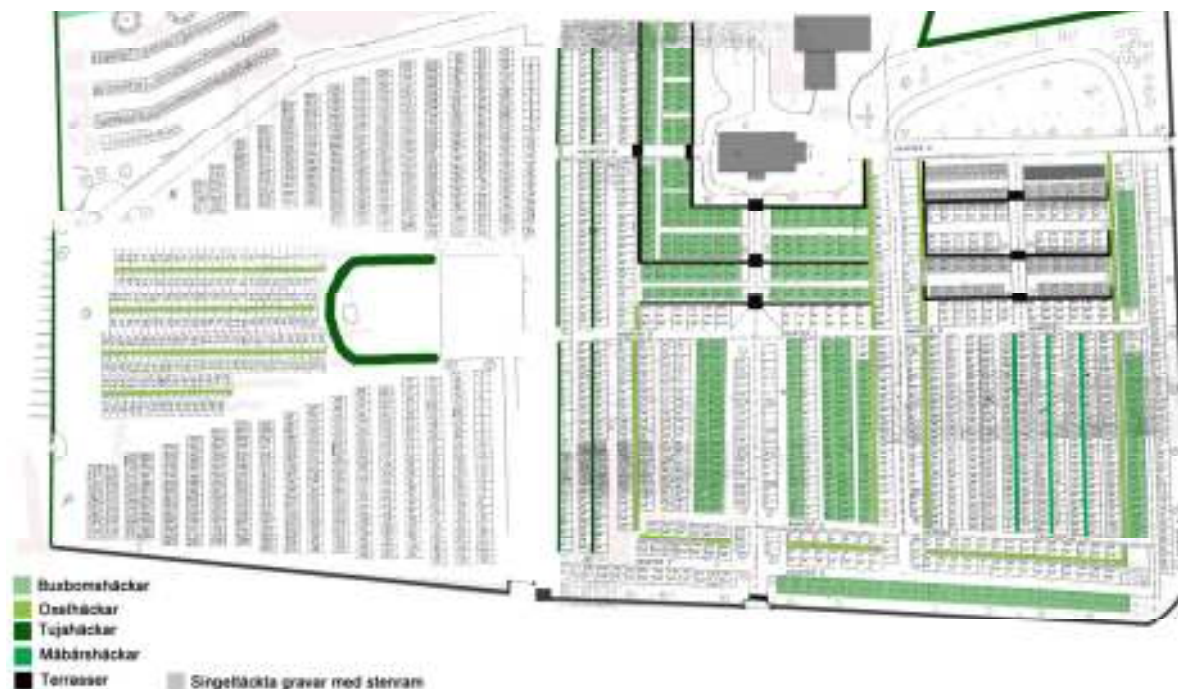
Utifrån värderingen/karaktäriseringen kan man välja ambitionsnivå på bevarandet och föreslå åtgärder som bevarar och utvecklar de kulturhistoriska värdena.

De nedan identifierade karaktärsdragen är bärare av begravningsplatsens kulturhistoriska värde. När karaktärsdrag försvinner eller byts ut – helt eller delvis – blir det svårare att förstå hur miljön har växt fram och det påverkar begravningsplatsens kulturhistoriska och pedagogiska värde negativt.

Karaktärsdrag

Tvärskogs begravningsplats är en modern anläggning ursprungligen framvuxen under 1930- till 1960-talen och utvidgad åt väster under 1970- till 1990-talen. Framväxten av de två delarna, som skedde över flera decennier, återspeglas i skilda karaktärer inom områdena. Östra delen är uppbyggd av flera mer eller mindre tydliga karaktärer. De tidigast anlagda delarna går att spåra än idag genom att gravvårdar och strukturskapande element fortfarande finns kvar. Dock rör det sig i vissa delar endast om en spillra. Där tydligheten är störst avspeglas det i en tidstypiskt klassiskt ordnad struktur centrerad kring mittgången upp till kapellet, se karta här intill.

Under föregående rubrik **Kvartersbeskrivning** finns en punktlista med de karaktärsdrag som utmärker kvarteren. Dessa karaktärsdrag är viktiga att ta i beaktande vid vård- och underhåll i respektive kvarter för att de kulturhistoriska värdena inte skall påverkas negativt. På gravkartan nedan lyfts delar av dessa karaktärsdragande element fram genom de färglagda ytorna i gröna nyanser och i grått.

Karaktärsdrag för den östra äldsta delen:

- Trädkerans av björk och mur av huggen granit
- Sluttande terräng
- Stort inslag av grönska i form av ryggbäckar, buxbombäckar och trädplanteringar
- Grusade gångar i rätlinjiga system
- Terrasseringar i natursten beväxna med klätterväxter
- Kringgårdade singeltäckta gravplatser
- Gravvårdar i gräsmatta invid ryggbäckar

Karaktärsdrag för den västra senare utvidgade delen:

- Gräsbevuxna öppna ytor utan avgränsande växtlighet – undantaget ryggbäckar i kvarter O
- Planteringsytor invid vårdarna, många med låg städsegrön växtlighet
- Träd i anslutning till gräsbevuxen slänt i kvarter R
- Enhetliga stående låga gravvårdar i röd och grå granit med polerad framsida

Kulturhistoriska värden

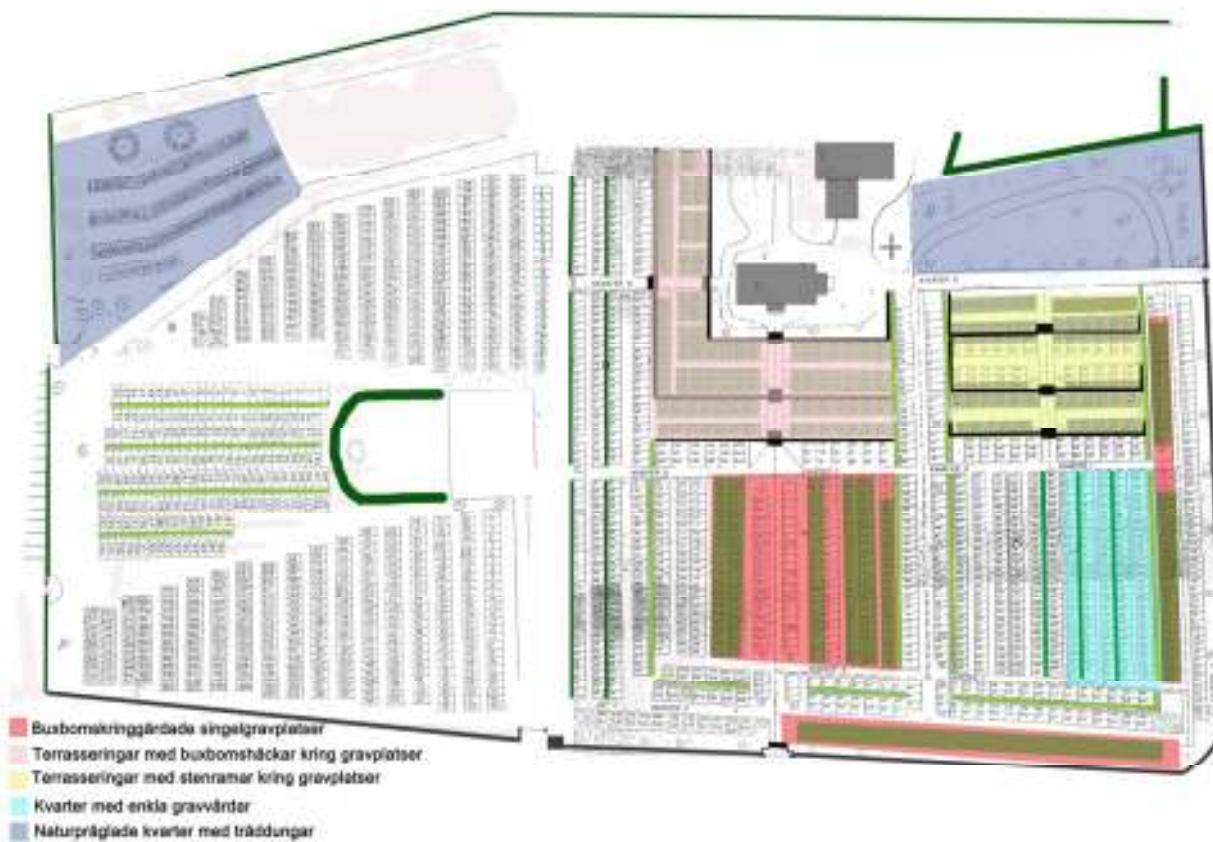
Tvärskogs begravningsplats är en kulturmiljö rik på *upplevelsevärden*. Dessa är starkt knutna till de utpekade områdena på gravkartan här intill, som har ett rikt inslag av grönska och där det är möjligt att se en äldre struktur.

Möjligheten att kunna se – och uppleva - hur begravningsplatsen utformats och successivt växt fram under olika epoker och under skilda stilinfluenser är betydelsefull för känslan av en levande kulturmiljö med bibehållna kulturhistoriska värden.

Begravningsplatsen rymmer *arkitekturhistoriska värden* i en stilresa från klassicismens sista period via en mellanperiod under 1950-talet och fram till de senast anlagda västra delarna. Klassicistiska förtecknen kan upplevas i räta grusade gångar och prydligt inrutade gravplatser i kvarter G och I. Här har den sluttande marken i anslutning till kapellet ordnats genom terrasseringar i ett rätvinkligt system. Det klassiska temat återkommer i kvarter K och L men vid tiden för utläggningen av denna del har förändringar i begravningskick och formgivning av begravningsplatsen börjat komma. Strukturen är fortfarande rätvinklig men grusgångarna är ersatta med gräsbesådda ytor, gravplatserna mindre till ytan och inramningen mer anonym genom låga stenramar istället för de mer framträdande buxbomshäckarna. Denna förändring ger fullt utslag i den västra utvidgade delen. Här finns en betydligt friare struktur där den naturliga variationen i terrängen har använts och inte betvingats. Kvarter R liksom U är typexempel på detta.

Social- och samhällshistoriska värden blir tydliga vid en jämförelse mellan utformning av platsen och de personer som finns gravlagda där. Här framträder en tydlig uppdelning av begravningsplatsen som

På gravkartan nedan har kvarter eller delar av kvarter markerats för att förtydliga den kulturhistoriska värderingen.

återspeglar uppdelningen i samhället vid denna tid. I kvarter B kan detta exemplifieras med små enkla gravvårdar över kvinnor, exempelvis baderskan, barn och män med enklare titlar i kontrast till gravlagda i kvarter I och G där inramningen i form av terrasseringar och buxbomskringgärdade singeltäckta gravplatser tillsammans med stora gravvårdar och titlar som musikdirektör, bryggeriägare och fabrikkör återfinns. Yngre gravkvarter som K och L

introducerar nyare titlar som banvakt och f.d. lokförare. Mer moderna titlar finns också i de yttre kvarteren, exempelvis kvarter F. I möjligheten till jämförelse mellan olika områden/kvarter på begravningsplatsen, där skillnader mellan utseende/utformning på gravvårdar och – platser samt titlar framträder, finns också ett *pedagogiskt värde*. En välbevarad struktur ökar detta värde genom läsbarheten som detta medför. Inom utpekade områden

på kartan ovan är dessa delar möjliga att se och uppleva.

Biologiska värden

Begravningsplatsen lockar till sig vilda arter och fungerar som en fristad för växter och djur. I nära anslutning finns flera skogsytor vars djurliv samspelar med kulturmiljön kring kapellet. Järnvägen är en barriär men banvallen kan samtidigt fungera som en spridningsväg för vissa arter som tar sig till och från begravningsplatsen.

De äldre lövträden spelar den största rollen för andra arter. Trädkransen och alléerna på begravningsplatsen kan klassas som biotopskyddsområden. De fem beskurna lönnarna på Tvärskogs begravningsplats är klassade som särskilt värdefulla enligt åtgärdsprogrammet för skyddsvärda träd och finns registrerade i Trädportalen. Tre av björkarna i trädkransen uppfyller också kriterierna för att vara särskilt skyddsvärda, se vidare i trädvårdsplanen. Några av de mossor och lavar som lever på trädens bark, exempelvis alléskruvmossa, och flikig sköldlav, signalerar att träden har höga naturvärden. De arter som finns i området har en chans till spridning om de gamla träden får stå kvar så länge som möjligt och genom att träd som tas bort alltid ersätts av nya. Det är därför ett orosmoment att de äldre träden har decimerats avsevärt under de senaste 15 åren. Bland annat har tio beskurna ekar, som samtliga var registrerade som särskilt skyddsvärda träd tagits ner. Den biologiska mångfalden vid Tvärskogs kapell och i närområdet har missgynnats av detta eftersom det tar många år att ersätta kvaliteterna som de träden hade.

Åtgärdsprogram för träd

Naturvårdsverket har upprättat ett *Åtgärdsprogram för särskilt skyddsvärda träd – Mål och åtgärder 2012-2016*.

De särskilt skyddsvärda träden omfattar jätteträd som har en stamdiameter på mer än 1 meter, mycket gamla träd som är äldre än 140/200 år (beroende på trädslag) och ihåliga träd med stamdiameter på mer än 40 cm.

Länsstyrelsen har inventerat många begravningsplatser för att hitta de värdefullaste träden. Träd som registrerats som särskilt skyddsvärda finns inlagda i Trädportalen på internet.

Viktiga mål för Svenska kyrkans arbete med värdefulla träd på kyrkogårdar är:

*Antalet särskilt skyddsvärda träd minskar inte på grund av avverkning, där alternativ finns.

*Beskrining och stabilisering som metod är väl spridd och används normalt i arbetet med dessa träd från och med 2012.

*I majoriteten av all nyplantering används det eller de trädslag som är mest värdebärande och typiska för traktens kulturlandskap.

Vård av kulturhistoriska värden

Åtgärdsbehov på Tvärskogs begravningsplats

Följande förslag till åtgärder på kyrkogården syftar till att bevara och utveckla kyrkogårdens karaktär med både kulturhistoriska och biologiska värden. I bilagan *Rekommendationer för vård och underhåll* finns vidare information om åtgärderna. Trädvårdsplanen innehåller mer detaljerade åtgärdsförslag för både enstaka träd och utpekade trädgrupper. Vissa åtgärder kan kräva länsstyrelsens tillstånd.

Begravningsplatsens struktur

Oxelhäckarna är en viktig del av den gröna strukturen på begravningsplatsen. Vissa av de befintliga oxelhäckarna visar tecken på att inte må bra. Orsaken bakom bör utredas för att kunna säkra deras fortbestånd. I det fall befintlig oxelplanta inte klarar sig bör denna ersättas med likvärdig.

I kvarter A, E och F är de rätvinkligt utlagda gångarna med gravplatser kringgårdade med buxbom en viktig del av karaktären som bör bevaras. En del buxbomshäckar har försvunnit inom kvarteren vilket till exempel gör det svårare att avläsa var gränserna mellan gravplatserna går. Befintliga häckar bör därför bevaras. I kvarter E finns buxbomshäckar som är glesa och inte växer som de ska. Ett prov kan tas för att utesluta sjukdom innan val av åtgärder för att stärka tillväxten görs.

Tujahäcken utmed västra sidan innehåller ett flertal bruna plantor som är i behov av att bytas ut. De täta höga tujahäckarna är starkt karaktärskapande och rumsbildande. Idag utgör dessa gränsen mellan den östra och västra delen av begravningsplatsen.

Raden av lönnar som står i nord-sydlig riktning utmed grusgången längs kvarter C och K föreslås kompletteras med ytterligare träd av samma sort. Flera luckor finns efter nedtagna träd och dessa bör fyllas i med nya.

Grindstolpar och grindar

Kyrkogårdsmurens grindstolpar behöver ses över och fogas om. Likaså är grindarna i behov av över syn och av ommålning.

Omdubbnig/montering av undersockel på gravvårdar

För att mängden gravvårdar som är i behov av omdubbnig/montering av undersockel skall bli hanterbar kan församlingen utföra detta efter en långsiktig plan där man budgeterar med att ett bestämt antal gravvårdar omdubbas varje år. De gravvårdar som påtagligt bidrar till begravningsplatsens karaktär bör prioriteras.

Åtgärder för den västra delen

Stora förändringar har skett i den västra delen genom nedtagningen av de barrträd som kringgårdade området tillsammans med de ursprungliga lövträden inne i kvarteren. Flertalet nyplanterade träd har gått ut och en komplettering av trädbeståndet behövs nu. I och med detta finns möjligheten att göra ett vägval, ta upp träden från ursprunglig gestaltningsidé eller välja ny väg och frångå den ursprungliga planen. Vi rekommenderar därför att församlingen gör ett fördjupat underlag inför detta arbete.

Trädvård

Trädbeståndet behöver ses över enligt föreslagna åtgärder i trädvårdsplanen. Ha i minnet att denna väger in både biologiska värden och kulturhistoriska aspekter.

De yngre träden på begravningsplatsen visar tecken på att mer resurser och kunskap kan behövas för att säkerställa en optimal livslängd. För att ge trädvårdsarbetet på begravningsplatsen en skjuts i rätt riktning bör man ta hjälp av utbildade trädvårdare. Det har stor betydelse att träd hanteras enligt konstens alla regler under trädets hela livslängd. God trädvård är ekonomiskt gynnsam för församlingen eftersom akuta trädåtgärder kan bli kostsamma. Samtidigt står kulturhistoriska värden på spel som är svåra att värdera.

Svenska kyrkans mål att arbeta med beskärning och stabilisering som metod för att bevara särskilt skyddsvärda träd kan med fördel användas på träden vid Tvärskogs begravningsplats.

Djurliv

Genom att planera långsiktigt och agera med eftertänksamhet kan man ta väl hand om begravningsplatsens naturvärden. Samtidigt värnar man om det upplevelsevärde som begravningsplatsen har för besökande.

Det bästa sättet att behålla begravningsplatsens värde som en oas för djurlivet är att värna om de äldre träden. Ha inte för bråttom med att ta bort äldre björkar i trädkransen. Återplantera inte direkt i enstaka luckor efter utgångna träd utan vänta tills det finns gott om plats så de nya träden får en så bra start som möjligt. I praktiken innebär det att man väntar med återplantering tills en hel sträcka

saknar träd eller tills det finns stora luckor på jämna avstånd. Vänta ut träden, i björkarnas fall kan det handla om en väntetid på 5–20 år beroende på träd-individ, det gör inget om det finns luckor i allé och trädkrans. Det specifika upplevelsevärdet som skapas av träd i rad kan kvarstå länge, även om många träd tas bort. Samtidigt behålls höga naturvärden och de befintliga arterna ges möjlighet till spridning så att de kan finnas kvar i Tvärskog även i framtiden.

Med hänsyn till fåglar och eventuella fladdermöss bör åtgärder som berör träd och häckar endast utföras under september till och med november månad.

Undvik att belägga grusgångar med asfalt, krossten eller annan hårdgörning. Det är vanligt att solitärbin och andra insekter anlägger bon i begravningsplatsens grusgångar.

Obs!

Större åtgärder såsom exempelvis omläggning av gångar, kvarter eller samt även ersättande av växtmaterial såsom buxbomshäckar och rygg-häckar är tillståndspliktigt. Vid osäkerhet om en åtgärd är tillståndspliktig bör man samråda med Länsstyrelsen. Vård- och underhållsplanen kan ses som ett planeringsunderlag för tillståndsansökan i dessa fall.

Sedvanligt underhåll av kulturhistoriska värden

Genom arbetet med vård- och underhållsplanen har de kulturhistoriskt värdefulla delarna lyfts fram. Det grusbelagda gångsystemet tillsammans med de gröna elementen utgör ryggraden i begravningsplatsens struktur och finns preciserade på kartan på sidan 35. Särskild hänsyn bör tas till de utpekade karaktärsdragen för respektive kvarter vid skötsel och underhåll för att förvanskning och utarmning av miljön inte skall ske.

Följande tabell listar de objekt som är viktiga för begravningsplatsens karaktär och kulturhistoriska värde. De redovisas även på kartor på sidorna 35 och 36. Ett sedvanligt, löpande underhåll är en förutsättning för att värdena ska bestå. Detta underhåll är i de flesta fall en självklar del av kyrkogårdsförvaltningarnas dagliga arbete. Tabellen kan därför ses som en checklista av generell karaktär som kan kompletteras och fyllas på efter förvaltningens behov och önskemål. I bilagan *Rekommendationer för vård och underhåll* finns mer information om underhållsåtgärder.

Generella riktlinjer

Nya gravplatser med gravvårdar och växtlighet ska underordnas de befintliga strukturerna och utformningen. Vid omläggning av gravplatser bör utgångspunkten vara den ursprungliga planläggningen och begravningsplatsens historik. Riktlinjer bör vara vård- och underhållsplanens beskrivningar.

<i>Objekt</i>	<i>Aktivitet</i>
Grusgångar	Miljövänlig ogräsbekämpning, påfyllning av material, krattning.
Markbeläggning i gång till och i minneslund	Miljövänlig ogräsbekämpning, ifyllning av fogar.
Kyrkogårdsmuren inkl. grindstolpar	Kontinuerlig tillsyn och kontroll, besiktigas vartannat år. Vid skador tillkallas tekniskt sakkunnig. Önskad vegetation som fröskott från träd och buskar tas kontinuerligt bort för hand.
Singelgravplatser med stenramar	Miljövänlig ogräsbekämpning, påfyllning av material, krattning, justering av stenramar vid behov.
Singelgravplatser med buxbomshäckar	Miljövänlig ogräsbekämpning, påfyllning av material, krattning.
Terrassmurar	Årlig översyn och justering av stenar vid behov.
Järngrindar	Besiktigas varje år. Vid tecken på rost målas grindarna om enligt anvisningar i bilagan <i>Allmänna riktlinjer för vård och underhåll</i> . Rörliga delar smörjs vid behov.
Gravvårdar	Provtrycks vart 5:e år, enligt Centrala Gravvårdskommitténs riktlinjer. Vid samma tillfälle kontrolleras vårdar/hällar även för sprickbildning och/eller andra skador.
Oxelhäck	Beskärs 1–2 ggr i juni–september.
Måbärshäck	Beskärs 1–2 ggr/ år i juni och/eller september. Grundgödslas på våren (pelletterad höns gödsel eller komposterad kogödsel).
Avenbokshäck	Beskärs under perioden juli–september. Grundgödsla på våren med t.ex. pelletterad höns gödsel. Höstgödsla ev med PK-gödsel (fosfor och kalium) i september.
Tujahäckar	Beskärs i april–maj och/eller i september. Höstgödslas i augusti (fosfor och kalium, t.ex. aska).
Buxbom	Buxbomshäckar kring gravplatser kompletteras vid behov. För att öka möjligheten att säkerställa kyrkogårdens buxbomsbestånd för egen sticklingsförökning påbörjas.
Träd	Årligt underhåll se trädvårdsplan.

Målsättning och utveckling

Behovet av nya gravplatser bedöms inte vara så stort att några större förändringar är att vänta inom den närmaste 10-årsperioden. Församlingen har angett följande målsättningar och utvecklingsplaner för *Tvärskogs begravningsplats*:

Förändra förvaltningen av kyrkogårdsmiljön i en mer miljömässigt hållbar riktning:

- Köpa träd, buskar och växter som kommer från en ekologiskt hållbar produktion och har E-märkning.

Utveckla och göra kyrkomiljön mer tillgänglig genom att:

- Informera om kulturhistoriska- och biologiska värden på kyrkogården via t.ex. hemsida, månadsblad eller anslagstavla.

Tillmötesgå samhällets olika begravningsstrender, nya som gamla, och särskilt den stora efterfrågan på urn- och askgravar genom att:

- Bibehålla möjlighet för begravingar för andra religioner.

Aktivt arbeta för att det bevarade beståndet av gravanordningar/gravvårdar speglar hela samhällsstrukturen genom att:

- Uppmärksamma och bevara såväl enkla som påkostade gravvårdar..

- Uppmärksamma och bevara gravvårdar över kvinnor och med kvinnors titlar..
- Sätta samman en grupp som kan arbeta med att dokumentera kyrkogårdens kulturhistoriskt värdefulla gravanordningar/gravvårdar, i synnerhet de av personhistoriskt och lokalhistoriskt värde.

Bevara och utveckla Tvärskogs begravningsplats som en grön kulturmiljö genom att:

- Bevara och vårda karaktären i kvarter inom utpekade områden, karta finns på sidan 36 samt som bilaga.
- Bevara äldre träd så länge som möjligt samt återplantera nya vid rätt tidpunkt för att bibehålla träd på och kring kyrkogården
- Bevara kyrkogårdens gröna struktur, omfattande klippt hagtornshäck, trädrader, allé och solitärträd.
- Vårda och underhålla trädbeståndet i enlighet med trädvårdsplanen.
- Gynna både kulturmiljön och viktiga arter av insekter genom att bibehålla de grusade gångarna på kyrkogården och undvika asfalt, krossten eller annan hårdgörning.

Källmaterial

Litteratur

Andréasson, Anna 2012. *Gravnårdar i sten – ett mångskiftande kulturarv*. Stad & Land 184.

Bucht, Eivor (red.) 1992. *Kyrkogårdens gröna kulturarv*.

Carlsson, Åke & Svante Hultengren (red) 2009. *Kyrkogården – en Noas ark*.

Handbok för kulturbesökare, inventering, bevarande och återanvändning av gravanordningar 2007. CGK- Centrala gravvårdskommittén

Bringéus, Nils-Arvid 1997. *Skånska kyrkor Skånes Hembygdsförbunds årsbok*. ”Skånsk kyrkogårdsvandring” s. 185-215.

Klintborg, Åsa 1993. *Ale, Historisk tidskrift för Skåneland, nr 1*. ”Den skånska kyrkogårdsträdgården” s. 1-19.

Klintborg Ahlklo, Åsa 2001. ”Mellan trädkrans och minneslund. Svensk kyrkogårdsarkitektur i utveckling 1940-1990.” Stad & Land 167.

Otryckta källor

Anna Andréasson, *Gravstenskronologi – kortversion*

Muntliga uppgifter

Anders Håkansson, kyrko- och fastighetsföreståndare

Internet

Artskyddsförordningen:

<http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/20070845.htm>

Biotopskyddsområden, Naturvårdsverkets handbok: <http://www.naturvardsverket.se/Om-Naturvardsverket/Publikationer/ISBN/0100/978-91-620-0176-6/>

Fornlämningsregistret, Riksantikvarieämbetet:

<http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html>

Förordningen om områdesskydd:

<http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19981252.HTM>

Handbok för artskyddsförordningen, del 1:

<http://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer/978-91-620-0160-5.pdf>

Historiska kartor, Lantmäteriet:

<http://historiskakartor.lantmateriet.se/arken/s/search.html>

Trädportalen

<http://www.tradportalen.se/>

Åtgärdsprogram för särskilt skyddsvärda träd:

<http://www.naturvardsverket.se/Om-Naturvardsverket/Publikationer/ISBN/6400/978-91-620-6496-9/>

Kristianstad 2014-12-16

Åsa Eriksson Green, Åsa Jakobsson, Emelie Petersson och Tony Svensson

Regionmuseets E-rapportserie 2014

Kulturmiljö

1. Baldringe kyrka – utvändig renovering, Baldringe sn, AM, Maria Sträng, 2013
2. Pynten i Vattenriket, Kristianstad sn, BD, Jimmy Juhlin Alftberg och Helene Stalin Åkesson, 2013–2014
3. Barkåkra kyrkogård, Barkåkra sn, VP, Åsa Jakobsson och Maria Sträng, 2013
4. Södra Sandby kyrka – medeltida träskulpturer, Södra Sandby sn, AM, Maria Sträng, 2013
5. St Petri kyrka – ombyggnad av värme- och ventilationssystem, Klippans sn, AM, Åsa Eriksson Green, 2013
6. Långalts myr – markanvändning och historia, Örkeljunga och Skånes Fagerhult sn, DK, Cissela Olsson, 2013
7. Östra Karaby kyrka – utvändig renovering, Östra Karaby sn, AM, Kerstin Börjesson, 2013
8. Dalby kyrka, 9 ½ sekler av förändring, byggnadsarkeologiska iakttagelser vid utvändig renovering, Dalby sn, BAD Petter Jansson, 2012
9. Norra kyrkogården i Lund, Lunds stad, VP och bilaga med kvartersbeskrivning, Kerstin Börjesson, Åsa Jakobsson och Anna Rabow, 2013
10. Buxbom, Handbok om buxbom på begravningsplatser i Skåne och Blekinge, PJ, Cissela Olsson och Anna Rabow, 2014
11. Dörrar och portar på uthus – kurs inom landsbygdsprogrammet, Helena Rosenberg, 2013
12. Kvistofta församlings kyrkor – utrustning för värmesystem, Bårslövs sn, Fjärestad sn, Glumslöv sn och Kvistofta sn, AM, Maria Sträng, 2014
13. Östra kyrkogården i Lund, Lunds stad, VP, Kerstin Börjesson, Åsa Jakobsson och Anna Rabow, 2014
14. Gundrastorp – Ekholmens dammverk, Vittsjö sn, AM, Helena Rosenberg, 2013–14
15. Bäckaskog slott 2014, Kiaby sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2013–14
16. Krubbemölla – omläggning av stråtak, Vitaby sn, AM, Emelie Petersson, 2014
17. Glimmebodagården – vårdåtgärder 2014, Brösarp sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2014
18. Brönnestad kyrkogård, Brönnestad sn, VP, Åsa Eriksson Green, Åsa Jakobsson och Emelie Petersson, 2013
19. Sankt Nicolai kyrka – tillbyggnad vindfång, Trelleborgs sn, AM, Kerstin Börjesson, 2013
20. Ignaberga kyrka – invändig renovering, Ignaberga sn, AM, Åsa Eriksson Green, 2012
21. Tomelilla Byagård – Vård- och underhållsplan, Tryde sn, VP, Jimmy Juhlin Alftberg och Lars Buhrgard, 2014
22. Heliga Trefaldighetskyrkans kyrkogård, Kristianstad sn, VP, Åsa Eriksson Green, Åsa Jakobsson, Boel Nordgren och Cissela Olsson, 2013
23. Vallkärra kyrkogård, Vallkärra sn, VP, Åsa Jakobsson, Anna Rabow och Carin Strümpel-Alftén, 2014
24. Kåseholm. Natur- och kulturvärden – en översikt, Tryde sn, DK, Cissela Olsson, 2014.
25. Skurups kyrka, kalkmålningar i kor och absid, Skurups sn, AM, Petter Jansson och Linn Ljunggren, 2014
26. Hassle Bösarps kyrka – utvändig renovering, Hassle Bösarp sn, AM, Anna Rabow, 2014
27. Burlövs gamla prästgård – putslagning, Burlöv sn, AM, Anna Rabow, 2014
28. Skiffertak på Klippans bruk, Klippans sn, AM, Helene Stalin Åkesson och Linn Ljunggren, 2014
29. Fastighetsvillan Pålsjö kyrkogård, Helsingborgs sn, AM, Helene Stalin Åkesson, 2014

30. Glimmebodagården – golvundersökning 2014, Brösarp sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2014
31. Holmby kyrka – utvändig renovering, Holmby sn, AM, Maria Sträng och Linn Ljunggren, 2014
32. Ballingstorp och Per-Ols – diverse arbeten 2014, Kviinge sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2014
33. Nosaby kyrka – invändig renovering, Nosaby sn, AM, Åsa Eriksson Green, 2013
34. Ekeby kyrka – ramp och innerfönster, Ekeby sn, AM, Petter Jansson och Linn Ljunggren, 2014
35. Djurröds kyrka – konservering av altarpopsats och predikstol, Djurröds sn, AM, Petter Jansson och Linn Ljunggren, 2014
36. Särslövs kyrka – renovering torn, tak, fasader, Särslövs sn, AM, Kerstin Börjesson, 2014
37. Hammarlövs kyrka – invändig renovering, Hammarlövs sn, AM, Petter Jansson, 2014
38. Hakarp 2:10 – åtgärder på ekonomibygnad, Bräkne Hoby sn, AM, Emelie Petersson, 2014
39. Renovering av gravplats, Gamla kyrkogården, Kristianstad stad, AM, Åsa Eriksson Green, 2013
40. Agusastugan 2014, Andrarum sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2014
41. Örumshuset – uppmurning av skorsten, Hörup sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2014
42. Eslövs kyrka – utvändig renovering, Eslövs sn, AM, Petter Jansson, Linn Ljunggren, 2014
43. Vittskövle slott 2014, Vittskövle sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2014
44. Häglinge kyrka – mögelsanering, etapp I, Häglinge sn, AM, Petter Jansson och Linn Ljunggren, 2014
45. Silvåkra kyrka – nytt styr- och reglersystem för värme, Silvåkra sn, AM, Petter Jansson och Linn Ljunggren, 2014
46. Sankt Peters klostrets kyrkogård, Lunds stad, VP, Kerstin Börjesson, Åsa Jakobsson och Anna Rabow, 2014
47. Norra Grönby mölla – vingar på plats, Grönby sn, AM, Helene Stalin Åkesson, 2014
48. Hammarlunda mölla – ny segelbana, Hammarlunda sn, AM, Helene Stalin Åkesson, 2014
49. Övraby mölla – bockhuvudplanka och vridkrans, Övraby sn, AM, Helene Stalin Åkesson, 2014
50. Starby kyrka – tak, mur och klockbocken, Starby sn, AM, Petter Jansson och Linn Ljunggren, 2013
51. Västerstad kyrka – brandlarm, Västerstad sn, AM, Petter Jansson och Linn Ljunggren, 2014
52. Långaröd kyrka – brandlarm, Långaröd sn, AM, Petter Jansson och Linn Ljunggren, 2014
53. Uppåkra kyrka – sanering under bänkkvarter, Uppåkra sn, AM, Petter Jansson, 2014
54. Västra Broby kyrka – utvändig renovering, Västra Broby sn, AM, Anna Rabow, 2014
55. Östra Sallerup kyrka – Brandlarm, Östra Sallerup sn, AM, Petter Jansson och Linn Ljunggren, 2014
56. Östraby kyrka – Brandlarm, Östraby sn, AM, Petter Jansson och Linn Ljunggren, 2014
57. Bondrumsgården 2014, Fågeltofta sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2014
58. Annelövs kyrka – utvändig renovering, fasader och tak, AM, Kerstin Börjesson och Petter Jansson, 2011
59. Strömsborgs ullspinneri – rekonstruktion av vattenhjul, Osby sn, AM, Helene Stalin Åkesson, 2013-2014
60. Båstad kyrka – tak- och fasadrenovering, Båstad sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2014
61. Löderups kyrkogård, Löderups sn, VP, Åsa Jakobsson, Cissela Olsson och Helena Rosenberg, 2014
62. Finja kyrkogård, Finja sn, VP, Åsa Eriksson Green, Åsa Jakobsson, Emelie Petersson och Tony Svensson, 2014
63. Tvärskogs begravningsplats, Finja sn, Åsa Eriksson Green, Åsa Jakobsson, Emelie Petersson och Tony Svensson

